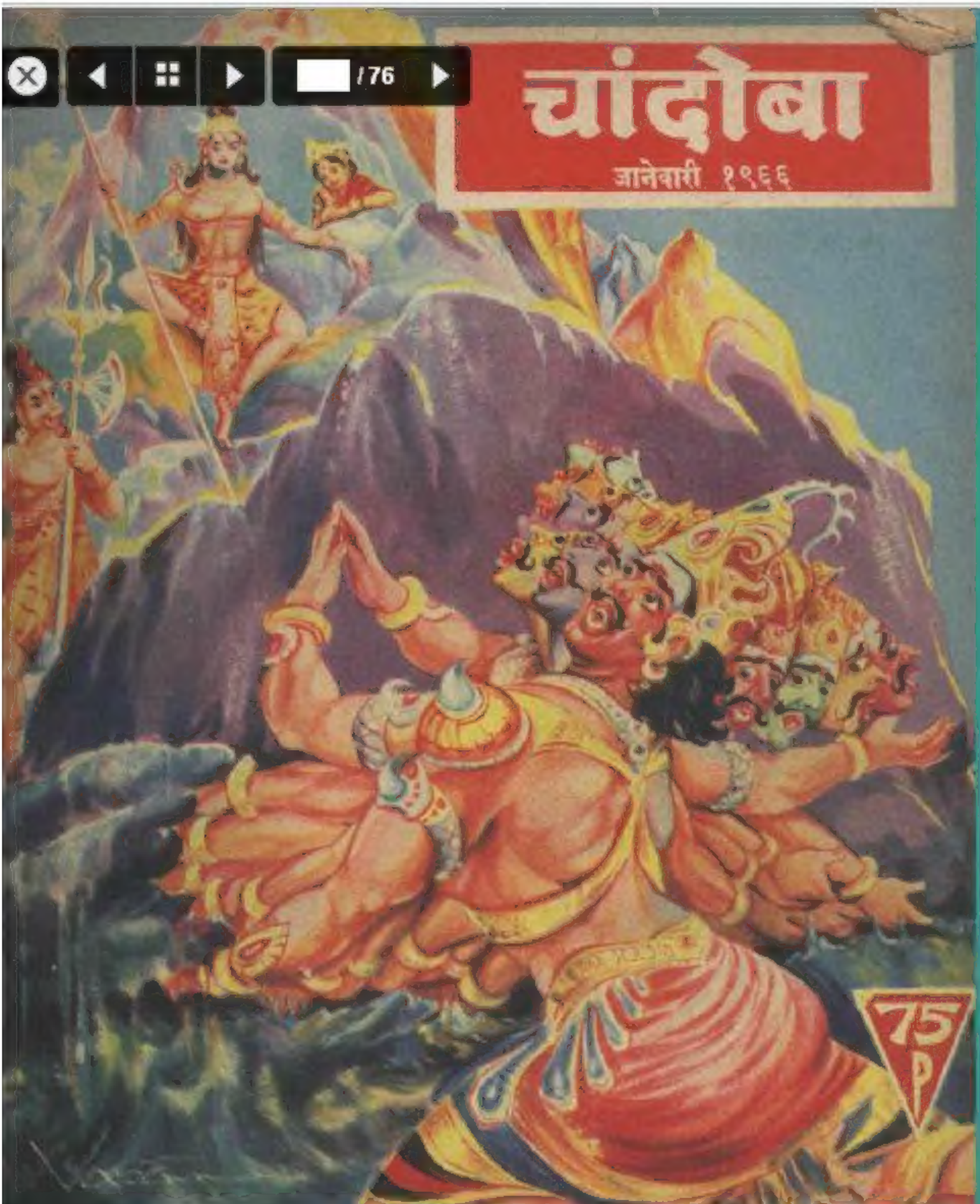

चांदोबा

जानेवारी १९६६

भारताचा इतिहास

औरंगजेबाचा राज्याभिषेक कोमदां झाला.

आमा ब्रिक्ल्यावरोर २१ जुलाई १६५८ या रोजी व पुन्हा १६५९ च्या जून महिन्यांत. दरम्यानच्या काळांत त्याने आपल्या सर्व शत्रूंचा नाश केला.

५ जानेवारी १६५९ या रोजी अलाहाबाद नजीक सजुहा येथें छुनाचा पराभव झाला. मीरजुमलाचें त्याच्या दाक्याला व मंतर आराकानपर्यंत पिटाळून लावलें. पुढें तो कोठें गेला हें कोणाच्या फळलें नाहीं. दाराशिकोह विलीहून लाहोरला पळून गेला. तेथून तो मुल्तानला गेला. तेथून त्याला गुजराथकडे पिटाळून लावण्यांत आलें. नंतर अजमीरपासून चार मैलांवर देवराय नजीक तीन दिवस औरंगजेबाच्या सैन्याशी त्याचे युद्ध झालें व त्यांत त्याचा पराभव झाला. त्याला भारतांत कोठेंहि आसता मिळाला

नाहीं. सरहद्द मार्गांत पळून जात असतां वाटेत त्याची नायकी नाशिरा वेगम वारली. त्याच्या मित्र अफगाणिस्तानाचा अमीर यानें त्याचा विश्वासघात केल्या. म्हणून बहादुर-खानाच्या हातीं तो कैद झाला. ३० जानेवारी १६५९ या रोजी त्याचा शिरच्छेद करण्यांत आला.

औरंगजेब 'आल्मगीर' म्हणजे 'जगस्तेता' ही पदवी घारण करून गादीवर बसला. सुमारे दोनशें वर्षांपूर्वीच स्थापन झालेलें भोगस साम्राज्य त्याच्या काळांत जास्त पसरलें. बिहारचा गव्हर्नर दाऊदखान यानें १६६१ मध्ये पलमी जिकलें व बंगालचा गव्हर्नर मीरजुमला यानें अहोमांवर स्वारी केली. अहोम मंगोल जातीचे लोक होते. ते १३ व्या शतकांत ब्रह्मदेशाच्या उत्तरेकडून ब्रह्मपुत्र नदीच्या खोऱ्यांत

उतरले. हळू हळू त्यांनी आपल्या राज्याचा विस्तार केला आणि हिंदूधर्म स्वीकार करून ते तेथेंच कायमची वस्ती करून राहूं लागले.

मीरजुमला १६६१ च्या नवेंबर महिन्यांत एक सोठें सैन्य घेऊन दाक्याहून निघाला. त्यानें अहोमांच्या हातून कृष्ण-विहार व आसाय प्रदेश जिकला. १७ मार्च १६६२ या रोजी अहोमांची राजधानी गडगांव येथें येऊन बडकला. मीरजुमलाला शत्रूपक्षां जास्त निसर्गाशींच युद्ध करावें लागलें. शेवटीं त्याला विजयमी मिळाली. अहोमांचा राजा जयस्यब यानें ठुकसान मरपाई व वर्षांचीं लंछणी देण्याचें कळू करून संधी करून घेतली. मीरजुमला १६६३ सालीं मार्च महिन्याच्या ३० तारखेन दाक्याला परत येत असतां मरण पावला. अहोमांनी कायमरूप राज्यावर पुन्हा अधिकार करून घेतला.

मीरजुमलाच्या जागी बंगालचा गव्हर्नर म्हणून औरंगजेबाचा मामेभाऊ साइत-खान याची नेमणूक झाली. तो त्या पदावर ३० वर्षे राहिला. त्यानें चांचेगिरी करणाऱ्या पोर्तुगीजांची लोड मोडली.

बकिनोचर सरहद्दीचा प्रवेश हा औरंगजेबाच्या समोर एक प्रबल म्हणून उभा होता. तेथील अफगाण स्वभाषानें बंडखोर होते. त्या प्रदेशांतली जमीन सुपीक नव्हती. म्हणून ते पंजाबावर चले करीत व हुड्याळत करीत. औरंगजेबानें प्रथम त्यांना वनाचा लोभ दाखवून वना करून घेण्याचा यत्न केल्या. परंतु ते त्याला जुमानीतनासे झाले. १६६७ च्या सुरुवातीला माथू गांवाच्या एका सरदाराला आपला मुदारी करून त्यांनी बंडाळी सुरू केली. त्यांनी हानरा जिल्हा, पश्चिमी पेशावर, अटक इत्यादींवर त्यांच्या

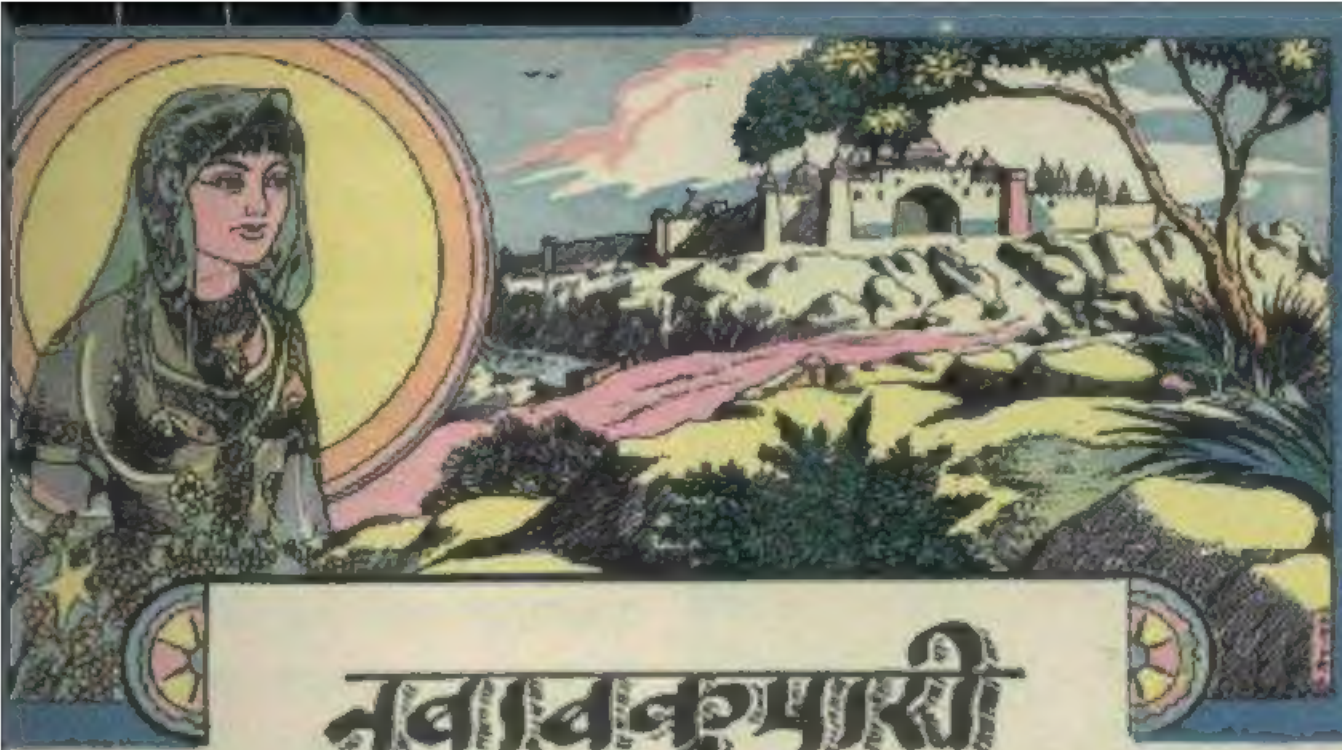
केल्या. पण बंडाचा बीमोड करण्यांत आला. सन् १६७२ मध्ये अफ्रीदी जातीनें अकमलखान याला आपला पुढारी करून मोंगलांच्या विरुद्ध बंड केले. अकमलखानानें स्वतःला मुलतान म्हणून जाहीर केले. मोंगलांनीं अफ्रीदी लोकांचें बंड मोडण्याचा यत्न केला परंतु त्या कामी त्यांना यश मिळालें नाहीं.

अकमलखानाला मोठा कीर्तिलाम झाला. खतक जातीच्या अफगाणांनीं अफ्रीदी जातीशीं सख्य करून घेतले. त्यांचा पुढारी खुशहालखान एक मोठा कवि होता. त्यानें आपली लेखणी व तलवार दोन्हीच्या सहाय्यानें आपल्या जातिबांधवांना आव्हान केले. १६७४ मध्ये अफगाण व मोंगल यांचें युद्ध झालें. या युद्धांत मोंगल सेनापति शुजाबतखान ठार झाला.

तेव्हां औरंगजेबाचे डोळे उघडले. सरहद्द प्रांतांत मोंगलांची प्रतिष्ठा पुन्हां कायम करण्यासाठीं तो स्वतः १६७४ च्या जुलाई महिन्यांत पेशावर प्रांतांत गेला. त्यानें इनाम व जहागिरी वांटून कांहीं लोकांना बळवून घेतले. जे लोभाला बळी पडले नाहींत त्यांच्यावर शक्ती करून त्यांना चिरइन टाकले. 'फोडा व झोडा' ह्या नीतीचा अवलंब करण्यांत अफगाणिस्तानचा गव्हर्नर अमीरखान व त्याची बेगम यांचेंकडून पुष्कळ मदत मिळाली. औरंगजेब या युद्ध-नीतीला "दोन हाडांची परस्पर मारामारी व दोर्हीचा धुव्वा" असें म्हणत असे.

सरहद्द प्रांतांत यश मिळालें तरी अफगाण जातीशीं युद्ध करीत असतां मोंगलांबचें सैन्यबळ पुष्कळ नष्ट झालें. त्याचा फायदा शिवाजीला झाला.

नवाबकुमारी

[४]

गातां पठाण ओरिसा प्रांतांत निर्विघ्नपणें राज्य करूं लागले होते. स्वर्णदुर्ग त्यांनीं आपली राजधानी स्थापन केली. फतखानानंतर त्याच्या राज्याला वारस घेणून सुलेमानखान व उस्मानखान यांना हीर करून आणि म्हातारा वजीर ईसान याच्या सांघावर राज्यकारभाराचें जे टाकून मानसिंह निघून गेला.

सुलेमानखान व उस्मानखान दोघांच्या भावांत पुष्कळ फरक होता. सुलेमानखानाला दारूचें व्यसन होतें व तो भोगविलासांत गुरफटून गेला होता. या

उलट उस्मानखानाला भोगलांच्या सत्तेची इतकी चीड होती कीं त्याला भोगविलासांत पडायला वेळच नव्हता. अफगाणांची सत्ता हिंदुस्थानांत पुन्हां कायम करण्याचीं स्वप्ने तो पाहूं लागला. अर्थातच त्याला मानसिंहानें अफगाणांशीं जी संधी घडवून आणली होती ती पसंत पडली नाहीं.

आयशाच्या तुटकपणामुळें देखील उस्मानखानाच्या चित्ताला आराम नव्हता. आयशा फतखानाची स्वतःची मुलगी नव्हती, दत्तक घेतलेली मुलगी होती. फतखानाची एक बेगम काश्मीरीबेगम म्हणून

लहानपणी जें बहिणभावंडासारखें नातें होतें, मोठेपणी तें बदलून त्याच्या जागीं उस्मान-खानाच्या मनांत प्रेमांक्रूर ठायला. परंतु आयशा मात्र त्याला आपला भाऊच भानीत असे. आयशानें भन जगतसिंहानें हिरापून घेतल्याचें उस्मानखानाक कळलें त्या वेळे-पासून त्याच्या मनांत द्वेषाची राई लागली.

एकदां उस्मानखान स्वतःच्या लोकींत बसला असतां तेंबें म्हतारा बजीर ईसाखान आला. औपचारिक दुधा सहाम झाल्यावर उस्मानखानानें येण्याचें कारण विचारलें.

“जगतसिंहाला जन्मदेष शिखा झाल्याचें आपल्याला कळलेंच असेल ?” बजीरानें विचारलें.

“होय, मी पण ऐकलें आहे. पण त्याच्याशीं आपला काय संबंध ?” उस्मान-खानानें विचारलें.

“असे कळतें की महाराज मानसिंहांनीं आपल्याशीं जी संधी केली होती ती अकबर बादशाहांना आवडली नाहीं. म्हणून कांहीं तरी कारण काढून त्यांनीं ही संधी रद्द करण्याची सटपट बाब केली आहे.” बजीर म्हणाला.

“या गोष्टीचा जगतसिंहाला झालेल्या शिक्का काय संबंध ?”

“माझ्या मते संबंध आहे. जगतसिंह पहिल्यासारखा आतां आपला शत्रू राहला नाहीं. मला असें देखील वाटतें कीं आपल्या-विषयीं त्याच्या मनांत विशेष प्रेमावर देखील बसला.” बजीर म्हणाला.

म्हताच्या बजीरानें आयशानें नांव न घेतां नातुनि ती खूबना केली आहे हें उस्मानानें ओळखलें. जगतसिंहानें आयशा-वर प्रेम आहे म्हणून अफगाणांविरुद्ध कांहीं करण्याचा विचार त्याच्या मनांत येणार नाहीं हें बजीरानें लुचविलें होतें. पण तीन गोष्ट उस्मानाच्या मनाला बोचली.

“म्हजें तुम्हांला असें वाटतें होय कीं तो आमच्या मल्यासाठीं अकबर बादशाहा-कडे आपल्या बतीनें शिफारस करून ही संधी रद्द करूं देणार नाहीं ?” उस्मान-खानानें सोचक शब्दांत विचारलें.

“होय....” बजीर म्हणाला.

“परंतु मी हें विचारतां या संधीमुळे आपला फायदा काय झाला ? सर्व बंगाल आपण काबीज केला होता, तो आपण घालवून बसलों आहो. जगजाबपुरीवर समोर युद्ध करण्यास आपल्यापैकीं एक-

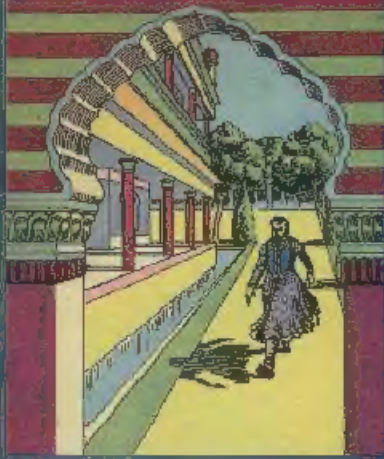
देखील भोगलांचा अधिकार आपण मान्य केला आहे. माझ्या बते अकबर बादशाहानें ही संधी रद्द केली तरी काळजी करण्याची कांहीं गरज आपल्याला कां असावी ?” उस्मान म्हणाला.

बजीर कांहीं वेळ विचार करून म्हणाला—“या प्रश्नावर मला आपल्याशीं बोलाययाचें नाहीं. मला एवढेंच सांगाययाचें आहे कीं तुलें भोगलांशीं वैर करण्याला पुरेशी शक्ति आपल्यांत नाहीं.”

“हें खरें आहे कीं मानसिंहाचीं सगोरा-घालवून बसलों आहो. जगजाबपुरीवर समोर युद्ध करण्यास आपल्यापैकीं एक-

होती. तिच्या गोठ्या भागाची आवड्या मुलगी होती. आयशा साहा महिन्याची होती तेव्हांच तिला तिची आई सोडून मर-लोकीं गेली. म्हणून बापानें आपल्या मुलीला बहिणीकडे नेऊन ठेवले. पुढें कांहीं दिवसांनीं आयशाचा बाप वारला. तेव्हांपासून आयशा कतखलानाकडेच त्याच्या स्वतःच्या मुली-मारसी लहानाची मोठी झाली. ती जीव कीं प्राण हातीं कतखलानाकडे. आयशावर त्याचें स्वतःच्या मुलांपेक्षां जास्त प्रेम होतें.

आयशा व उस्मानखान समवयस्क होती. दोघं सरोवरच खेळत लहानाची मोठी झाली.

मी तुम्हाला काय सें करवीन.” असान म्हणाका.

“हो, आपली एक गोष्ट! मानसिंह जगलाबपुरीच्या तीर्थयात्रेला लष्करच येणार आहेत. आपल्या राज्यातूनच त्यांना जावे लागेल. म्हणून त्यांच्या हुद्याला सजेक अशी त्यांची नडदास्त ठेवजे आपले फर्दक्य आहे.” वजीर म्हणाका.

“अलबब! आम्ही स्वतंत्र आहो. वसा दिल्लीचा बादशहा तसे आम्ही. हा मानसिंह मझारन झाला तरी दिल्लीच्या बादशाहाचा गुलामच की नाही?” हें बोळताना अस्मानला आवेश बढला होता.

“आपण किती स्वतंत्र शाळें तरी दिल्लीच्या बादशहाच्या अधीन आहो. ओरिसा प्रांत त्यांच्या कृपेनेच आज स्वतंत्र आहे हें आपण विसरून चालणार नाही.”

“रात्रदिवस जी गोष्ट आमच्या मनाला कांझासारखी बोचत आहे ती विसरून चालणार नाही हें म्हणण्याचा काय अर्थ आहे! हा कलंक धुवून मित्राव्याशिवाय माझ्या चित्ताला आराम पडणार नाही.” असे सांगून त्याने नजिराला निरोप दिला.

तो त्याच विचारस्त गर्क होऊन आपल्या सोबेंतून अंतःपुराकडे मळला. त्याच्या कोठ्यात विचार चाळू होते. ‘अफगाण व मोगल यांची जी संघी झाली आहे ती सोंघाळंच्याच कायद्यांनी झाली. कतख्खान फक्तएकी मेला नसता तर हा संघीचा प्रश्नच उठला नसता. तेव्हां कुबराब अफगाणांचा कैदी होता. एका युद्धांत मानसिंहाचा पराभव पण झाला होता. सुलतान अकेली सेच्यासुळे अफगाणांच्या राज्यांत अराजकता पसरली. म्हणून अफगाणांना संघी करावी लागली. खरें पाहिलें तर त्यांचा पराभव झालाच नव्हता. ठीक, मानसिंहाचा माममरातब राखण्याचें काम कोणत्या तरी सरदारावर टाकीत. नजराणा वगैरे मी काहीं पाठवणार नाही.’ असा विचार करित असता तो अंतःपुरापर्यंत पोचला. त्याला आवशाची वाठवण झाली व विचाराला कलाटणी मिळाली.

जगतसिंहाला जिवंत जाऊ दिले ही केवडी मोठी चूक झाली! आयशानर त्याचे प्रेम नसलें तरी तिचे आहे ना त्याच्यावर! आहेत. त्यांनी परत असा पण निरोप त्याचा कांटा नुस होईपर्यंत तिच्या मनांत पाळत होणें अशक्य!

असा विचार करित तो अंतःपुरांत जात असतां काश्मीरीवेगमने त्याला बोलविलें व म्हणाली—“दहा वर्षांपूर्वी आयशानचे काका, आपली सर्व इस्टेट तिळा देऊन पैगंवावासी झाले. ती इस्टेट तिळा देऊन टाकण्याचा विचार असल्याची गोष्ट पंजाबच्या सुवेदारानें नवाबांना लिहून नवाबसाहेबांनी त्या इस्टेटीचे रक्षण करावें असा निरोप पाठविला. निरोप घेऊन लोक नुकतेच आले आणखी आहे की आयशान आतां वयांत आली आहे, म्हणून तिने स्वतः येऊन

कणदेखील तयार होणार नाही. त्यासाठी तुम्हीं काहीं करूं शकाल तर पहा.”

“राज्यकारभाराच्या कामांतून डोकें वर काढायलादेखील माझ्याकडे वेळ नाही.”

“ठीक! मग तुम्हीं तेंच पहात रहा. या वयांत युद्धाच्या गोष्टींत मन झालणें तुम्हाला शक्यदेखील नाही. संघी व सळोखा हेच सुचतात या वयांत. ही संघी तुम्हाला आवडत असेल. परंतु आम्हांला ती अपमानकारक वाटते. ती रद्द करून मोगलांशी युद्ध करण्याचा भाशा विचार आहे. त्याच्यासाठी आवश्यक ती तयारी करून घ्या

मोगल सुवेदाराची इस्टेट निकायला काही अडचण येणार नाही म्हणतां ?”

“नाहीं, कारण आयशाच्या वडिलांवर अकबर बादशाहांची विशेष मनी होती. बादशाहांनीं खासियती एक करमान पण काढले होते व ती गोष्ट सर्व दर्याच्यांना माहीत आहे.”

“हैं खरें, पण माझें काम काय !”

“त्याच विचार त्याला पुरे कर ! आयशा पंजाब प्रांतांत जावयाचें म्हणत आहे. हद्दपारलट शाक्यास तिची तब्येत थोडी सुधारिल पण.”

“आयशाच्या इस्टेटच्या मानवीत काही करतां येणें शक्य आहे. पण ती तिकडे निघून गेली कीं इकडे सर्व काडील !” उस्मान म्हणाला.

“होव, आयशावर तुजें मेम आहे व तुमचें दोघांचें लग्न होईल असें बाटलें होतें. पण तूं इकडे यायचें सोडलेस आणि तिची तब्येत तूं पाहतोसच आहेस !”

“परंतु त्याला जातों मी काय करूं ? आयशाला बांचविण्यासाठीं मी वाटेक तो त्याग करायला तयार आहे. कोणाच्यासाठीं तरी ती आपल्या जिवाचे असे हाल करून घेत

आहे व तिच्यावरोंवर आमच्या जिवाचे पण हाल होव आहेत. मी मेंदेन तिला.”

“अलां होती येथें. बागेत गेली असेल. तर मग पंजाबांत जाण्यासंधर्भा पुन्हा काय विचार ?”

“आयशाचा काय विचार आहे, पाहून मी सांगेन.” असें सांगून तो बागेकडे निघाला.

आयशाच्या मोघार्थे तो सरोवराच्या काठी, सोन्याच्याच्या झाडाखाली व बकुलीच्या झाडाजवळ गेला व शेवटीं उद्यानाच्या मध्य भागी एक महाळ होता तिकडे गेला. आयशा महाळांत असल्याचें एका दासीकडून त्याला कळलें.

उस्मान सांगराच्या पावलांनीं जात गेला. आयशा झोंपलेली होती म्हणून तो परत फिरला. परंतु तिच्या अंगावरून कांय दोरी साखी काही वस्तु सरकत पुढें जात असल्या भास झाल्यावर तो थबकला व दासीला जात जाऊन हद्दूच पाहून यायला सांगितलें.

दासी जात जाऊन पाहून येऊन वारच्या आवाजांत म्हणाली—“अग वार्हे ! तो तर एक मोठा सांप आहे.”

“जगाची हळें, मकोस, बोळें, किंवा खूप जावळलें व दासीला तळवार बायला जोरवूं नकोस.” दासीला बजावून सांगून खुणावळें. झाल्या हातांत तळवार घेऊन

उस्मान जात गेला. एक भयंकर सांप

आयशाच्या अंगावर पडून होता. त्याचें डोकें तिच्या डऱ्या बाजूला जमिनीवर होतें. ती थोडी हळधी कीं दो आंघेळ असा विचार मनांत येतांय उस्मानच्या अंगावर लहारे उभे राहाले. त्याने सांपाची शेपटी घरून सांपाला एका झटक्यासरशी बाजूला केले. सांप आपला पंय उभा करून उस्मानला चांवायला वळला. पण उस्माननें त्याचें डोकें उजव्या हाताच्या मुठींत घरून

“जगाची हळें, मकोस, बोळें, किंवा खूप जावळलें व दासीला तळवार बायला जोरवूं नकोस.” दासीला बजावून सांगून खुणावळें. झाल्या हातांत तळवार घेऊन

त्याने हाताला धिळला घातून, बसलेल्या सांपाला जागोजागी कापले व त्याची पकड हुटल्यावर त्याला दूर फेंकून दिले. तो रक्ताचे डाग धुवायला बाहेर गेला तेव्हा आलशाची झोप मोडली.

तिला दासीकडून सर्व वर्तमान फळले व ती झोपली असता उस्मानने तेथे पावे हे तिला झळीच आवडले नाही. ती उस्मानच्या पाठोपाठ गेली व तो हात धुत होता. तेथे नाऊन त्याला म्हणाली—“तू हतका झुडवुडीचा असशील असे नव्हते मला वाटले. माझ्या झोपण्याच्या आर्मी तू थापला नको होतंस!”

“आयशा जेथे प्रेम आहे तेथे अपवित्र विचार मनाला शिवत नाही. माझे लमावे ध्य होऊन गेले असले तरी मी लमा केले नाही. मी नवाब आहे, वाटेक त्या खोली लम करणे मला अशक्य नाही. वाटेक

तिला आपली बंदीक करून मी टेवू शकेन. तुला आपली बेगम करून घ्यायची आहे म्हणून मी आलो नव्हतो. तुझ्या अंगाळा हात लांबायला मला बोरसारखे येण्याचे कारण नव्हते. मी दुःखाशी लम करून घ्यायचेच ठरविले तर मला कोण अडवणार?” प्रचे सांगून त्याने सांपाची गोष्ट पण तिला सांगितली.

आलशाच्या डोक्यांत दिपे आली. त्याचे चोन्ही हात आपल्या हातात घेत ती म्हणाली—“तू आपले हे पवित्र प्रेम माझ्यासारख्या कृतम सुलीवर का वाया करीत आहेस! सांप चावून मी मेलें असते तर हुटले असते कायमची उस्मान!” असे म्हणत ती पाई बाईने तेथून निघून गेली.

उस्मान हताश होऊन तिच्याकडे पहात उभा राहिला. [पुढील गोष्ट पुढील अर्का]

लहान व मोठे

विक्रमार्काने हट्ट सोडला नाही. तो पुन्हा शाहाजकला गेला, भेट सांबाधर काढून घेतले व स्वशावाच्या दिशेने गुपचुप पावे लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू मोठात बोर पुरुष आहेस. काही सुजांनी पांचाल देशाच्या राजाला ततावून सोडले होते, तसेच तुला काही झुडवुडीचे लोह सांगून सोडण्यासाठी उद्योग करीत असावेत असे मला वाटते. तुला आज मी त्याची गोष्ट सांगितो.” असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

पांचाल देशाच्या दक्षिणेकडील समेवर एका डोंगराच्या खोऱ्यात सुजांचे व निव्यांचे एक राज्य होते. ते मनुष्य जातीचेच होते परंतु त्यांची उंची बोटाएवढीच होती. परंतु त्यांच्या राजाचा वडेजाव

वेताळाच्या गोष्टी

परंतु कोणीतरी खदखदा हंसत असल्याचा आवाज त्याला ऐकू आला. हंसणारा त्याचा दरबारी कवीच होता. राजानें त्याला हंसण्याचे कारण विचारलें.

“हंसूं नाहीं तर काय रहूं ! आपल्या राजधानीपासून एक योजन दूर एक जातीचे लोक राहतात. त्या जातीच्या कोणत्याहि माणसानें बहिणीवर मुसता पाय आपटला तरी आपण सर्व आपापल्या खुर्चीवरून खाली आदळूं !” कवि म्हणाला.

“या राजद्रोह्याला अंधारकोटडीत टाका.” राजानें हुकुम सोडला.

“महाराज ! घाई कसे नये. मला फक्त एका महिन्याची मुदत घावी. मी जें म्हणालों तें खरें आहे कीं नाहीं या गोष्टीची साक्ष पटवून देईन.” कवि म्हणाला.

“ठीक ! मी तुला एका महिन्याची मुदत देतो. परंतु या मुदतीच्या आंत तूं म्हणालास तें खरें ठरलें नाहीं तर तुला अंधारकोटडीत टाकण्यांत येईल.” गिड्ड्याचा राजा म्हणाला.

गिड्ड्या दरबारी कवि ‘घरीं’ गेला. प्रवासाची तयारी केली व पांचाल देशाच्या राजधानीकडे निघाला. तो वाटेत कोटें

तसा लहान नव्हता. त्याच्याकडे देखील मंत्री, सामंत, राजकवी व शाहीर होते.

एकदां राजानें एक मेजवानी दिली. मेजवानीला सर्व मुख्य अधिकारी व प्रमुख नागरिक हजर होते. शाहीरांनीं राजाची स्तुति करून पोवाडे म्हटले. राजाच्या स्तुति करून पोवाडे म्हटले. राजाच्या मनाचें समाधान जालें. तो समेत उभा राहून म्हणाला—“येथें हजर असलेल्या माझ्या नागरिकांनीं माझ्याहून कोणी मोठा राजा पाहिला आहे का !”

“छे, छे !” सर्व गिड्डे नागरिक व मानवी म्हणाले.

चांदोवा

घांवडा नाहीं. वाटवढापर चालत राहल्यावर तो पांचाल देशाच्या राजधानीच्या गांवीं येऊन पोचला. द्वारपालकाच्या पायांवळ उभा राहून तो जोरानें खोरडला. द्वारपालकानें खाली लवून पाहिलें. बोटापसल्या एका मनुष्याला पाहून चकित होऊन त्यानें ती गोष्ट राजाला कळविली. राजानें पाहारेकच्याला विचारलें—“तुं आपल्या कुवड्याएवढा उंच आहे का !”

“नाहीं महाराज ! तो खुजा आपल्या कुवड्याच्या तळहातावर सहज उभा राहील एवढा आहे.” द्वारपालक म्हणाला.

तें ऐकून दरबारांतले सर्व लोक हंसूं लागले. त्या बोटाएवढ्या माणसाला पाहण्यासाठीं सर्व दरबारी सिंहद्वारावर गेले आणि खुजा राजकवीच्या चारी वाजूला घोंकका करून उभें राहिले.

“बहापुरुष हो ! थोडे दूरच उभे रहा ! तुमच्या खासोच्छ्वासाच्या शोक्यानें मला उभे राहाणेंपण अशक्य झालें आहे. मी तुमच्या राजाच्या भेटीसाठीं जालें आहे. मला आपल्या राजाकडे तो लहान महापुरुष येऊन जाईल का !” कुवड्याकडे बोट दाखवून राजकवीनें विचारलें.

कुवड्यानें जकट घेऊन इतकें खुजा राजकवीला आपल्या तळहातावर उचलून घेतलें व राजाकडे घेऊन गेला. त्या विचित्र बोटाएवढ्या माणसाला पाहून अर्थातच राजाला पण आश्चर्य वाटलें व आनंद झाला. त्या खुजा राजकवीनें आपल्या देशांतिल गमतीदार गोष्टींचें वर्णन करून राजाला चकित करून सोडलें. त्याची कान्यशक्ति पाहून दरबारी छोकांनीं माना हलविल्या. राजा म्हणाला—“राजकवी ! तुम्ही आमचे आतिथ्य निदान तीन दिवस स्वीकारून मग स्वदेशी जाई.”

चांदोवा

स्वदेशी परतला या स्वेपस कुवड्याने त्याला आपल्या पगडीत बसवून घेतले असल्यामुळे त्याला स्वदेशी पोषायला फार वेळ लागला नाही व चारुण्याचा त्रासपण विशेष सोसावा लागला नाही.

कुवड्याला दुकान येत बसलेला पाहून “अरे, राक्षस आला!” असे ओरवून खुजे पळू लागले. खुजांच्या राजाच्या कावावर ती भक्कर मावपी पॉन्डी की रानकवि कोणत्या तरी राक्षसाला बोलावून घेऊन येत आहे. राजाने राक्षसाला बोलावून विचारले—

“आम्हा सर्वांना ठार करण्यासाठी या राक्षसाच्या कोटून घेऊन आलास?”

“तो काही राक्षस नव्हे, तो सुद्धा एक मनुष्यच आहे. त्याचा तो भय देह पाहून तो राक्षस जसावा अशी भीति वाटणे साहचिक आहे. आणखी हे शहा, तो सुद्धा त्यांच्या जातीतल्या एक खुजा व कुवडा आहे. त्या जातीची माणसे त्याच्या चौपट उंचीची असतात.” राजकवि म्हणाला.

काही दिवसांनंतर खुजांचा राजा कोणाला काही करविल्याशिवाय राजकविने बघिलेल्या पांचाळ देशांत राक्षसाकृती माणसे पाहण्यासाठी पोड्यावर बसून गेला.

तो राजाबद्दलबळ पोचला तोपर्यंत कालोस पडला होता. एक प्रहर रात्र होऊन गेली होती. सर्व होंपू लागले होते. खुजांच्या राजाला स्वयंभू भूषा लागली होती. तो मिष्टद्वारावालाच्या फर्शेतून राजवाड्यात शिरला. सायला काहीतरी मिळेल या आशेने तो सैपाकघरांत गेला. तेथली लहान मांडीदोलीला त्याला फार मोठी भासली. एका लहानशा मांड्याची फडा धरून तो वर चढण्याचा यत्न करत लागला तेव्हा त्याला गोंड व स्वर्ग वास आला. त्या मांड्याच्या तळाशी खोडी खीर होती. खुजांचा राजा मांड्यावर चढून आत उतरला, पण राव्यापर्यंत स्थिरात बुडला. त्याला चढून पश्त वर येता येईना.

सैपाकिणींनी सकाळी त्याला पाहिले व तो खुजा राजकवीच जसावा असे समजून त्याला घेऊन त्या राजाकडे गेल्या.

खुजांचा राजा कुवड्याला पाहूनच धावला होता. सामान्य आकृतीच्या त्या महाकाय सैपाकिणींना पाहून त्याची वावडीच बळली. पांचाळ राजाला पाहून तो ओरवला— “बला सोडा! मी खुजा जातीच्या कोकाचा राजा आहे.”

पांचाळ देशाच्या राजाने थेंवत दरडावून विचारले—“कायरे! मग तू असा लपून छपून आमच्या देशांत का शिरलास, माझ्या दाखींनी तुला धरले म्हणून वरं झालं. आता मी तुला कोठे जाऊ देणार नाही.”

खुजांचा राजा हसायला लागला. खुजा जातीच्या लोकांना त्यांचा राजा फोडें निघून गेला हे कळले नाही. पांचाळ देशाच्या कैदेत तो आहे हे कळायला पुष्कळ दिवस लागले. ती बातमी कळताच खुजांचा राजकवि पांचाळ देशी आला व आपल्या राजाला सोडण्याची त्याने पांचाळ राजाबद्दल विनंती केली.

रांगली सध्याकाल होऊन गेली होती. त्यांनी भोवतावरून मनमन म्हाडून मिळून घेतले. काही तळ बप्पागाणी खाऊन माठा मुलगा म्हणाला "मी फार कमळी आहे बुवा, पुढे नाही जाऊन येता, काळीज पडला आहे आजची रात्र येथेच काढू या."

"येथे झोपू नका म्हणून मुलानांना वजायून सांगितले आहे." बाजराचा मुलगा म्हणाला.

"अरे आपण गळेंचाटीमनून आह, आपल्यावर कम काय संकट येणार मुलगाचाच मुलगा म्हणाले. म्हणून ते रात्री तेथेच झोपले परंतु बाजराचा मुलगा नेत झोपला नाही.

अर्धी रात्र झोपल्यावर कोणी तरी येत असल्याची चाहूक याला लागली. तो तनूबात उभरून गेला. राहाला काही अंतरावर त्याला एक पान फण असलेल्या नागसांप दिमला. तो तळघार घेऊन नागाच्या अंगावर धावला. बाजराच्या मुलाने नाग सांपाचा एक एक फण कापून टाकला. त्याचे सहा फण पकडून जागी पडले. पण सतता तो पक्ष कापत राहत विहिरीत वाऊन पडला.

जेव्हा काहीवेळ झोपले म्हणून गेले. "मुलगाही निज्याचे मुलगाच बाजराचा विहिरीतून बाजराचे घेऊन त्याचे एक टोक नाही मी आजच बाजराचे फणवाटून त्याला माठा इंगडास बांधले व दुसरे टोक आपल्या कमरेला बांधून तो विहिरीत सरला. अगदी तळाला गेल्यावर त्याला एक राग विरल तो दार उघडले तेव्हा त्याला एक सुंदर राजवाडा दिमला. बाजराचा मुलगा त्या राजवाड्यात गेला. दाव्या बाजूला बाहिरी आडा म्हणून तो आडा सर्वांना सोप्या हात्या प्रत्येक सोप्यात एकेर सुंदर सी बसलेली होती. चाळीस सोप्यात "तुम्ही हलक दिवस धीर धरलात व लीस मुली होत्या. एक अनोख्या तसाच आपली काही दिवस धीर धरा. मगसाल पाहून त्या त्याच्या सी वेळेवर घेऊन तुमचा डझर करीन."

असे सांगून बजिगाचा मुलगा दोगरबंद बसून बिहिरीतून वर चढून आला. मुलानाची सर्व मुले घोरत पडलेली होती. तो देखील झांपला.

मुलानाची मुले उजाडल्यावर उठली व म्हणाली. "काय पण छान झोप आली होती नाही! बाबांनी उगीच भीति दाखविली होती आम्हाला, चला, पुढे निवू या." बजिगाचा मुलाने नागसांपाविषयी त्यांना काही सांगितले नाही. ते विरससर मनः कर मजल करीत एका जागी येऊन पोचले. "ही जागा विशांती घेण्यासारखी आहे.

राव येथेच राहू या." सोयऱ्या मुलगा म्हणाला.

"हे पहा. पुन्हा तु मुलानांनी दिलेल्या सूचनेबिगड वाळत जाहेस." बजिगाचे मुलानांनी दिलेल्या सूचनेची नाट्यबध करून दिली.

"होव रे! कळली त्याची सूचना त्यांनी त्या बिहिरीजवळ झोपू नको म्हणून नव्हते ना सांगितले काय झाले." मुलानाचा मोठा मुलगा म्हणाला.

मुलानाचे सर्व मुलगे रात्री तेथे झांपले फक्त बजिगाचा मुलगा एकटा झांपला नाही तो पाह्या देत बसला. सर्वां राव आल्यावर तसाच सात फण असलेला नाग सांप त्याला दिसला. परंतु हा त्याच्याहून जास्त भयंकर दिमन होना बजिगाच्या मुलाने मागचा पुढचा कांही एक विचार केला नाही व तत्वावर उभे राहून त्याच्यावर तटून पडला. म्हाचा वचाय करीत शेंबरी त्याने त्या सांपाचे सानही फण उडवले या खेपेस देखील फक्त सान्या फण फाफटून एका बिहिरीत जाऊन पडला. बजिगाचा मुलगा त्या बिहिरीत उतरला. तेथे त्याला एका दारापलीकडे एक राजवाडा दिसला त्यात

चांदोबा

Fullscreen 127 36 / 76

देखील वाळीय दाळत होती. परंतु या दाळतात मंदग मुलीच्या एवजी रत्न व गणेश होते.

बजिगाचा मुलगा पुन्हा वर चाला व बायल्या जागी झोपी गला सकाळी उठून सर्व पुढे निघाले. हांगर व खोरी ओलाढून गेल्यावर त्यांना एक वाळवट लागले. त्यांनी पांस्पर साकून घेतले व तेथेच ती रात काढण्याचे ठरविले. या खेपेसदेखील बजि

गाच्या मुलात मुलानांनी दिलेल्या सूचनेची राखण करून दिली पण त्याच्याकडे सर्वांनी दुर्लक्ष केले व सर्व झोपी गेले.

त्यांना झोप लागली असेल नसेल, भूकंप होवी तशी जमीन ह्यादरी. एक मोठा नागसंप दुकून येत जमोला याचा दिसला त्याला सान फण हाने त्याच्या नांदानून ज्वाळा येत होत्या. तो ओगडला—'माझ्या दोघा भावांचा वध करणारा तुमच्यांत जो आहे त्याला येऊ या मगार त्याला भस्म करून टाकतां मी!'

त्या नागसांपाच्या राहात्याचरीवर मुलता-गाच्या मुलात मुलानांनी दिलेल्या सूचनेची राखण करून दिली पण त्याच्याकडे सर्वांनी दुर्लक्ष केले व सर्व झोपी गेले. देखील मदन कामाला वेणार नाही हे

ओळखून बजिराचा मुलगा म्हणाला "तुम्ही सर्व आल्या वाटेने परत जा. वरते काल रात्री आपण जेथे झोपलो होतो तेथे जवळच एक विहीर आहे. त्या विहीरीत उतरून तुम्ही गेल्यात की तुम्हाला एक दार दिसेल. दारातून आत गेल्यात की एक राजवाडा दिसेल. त्यात नाळीस दालने रसमाणिक्यांनी भरलेली आहेत. आपण परबा रात्री ज्या विहीरीजवळ झोपलो होतो त्या विहिरीत तमाच एक वाडा दिसेल. त्या वाड्यात नाळीस खोल्या आहेत व प्रत्येक खोलीत एक मुलगी आहे. त्या सर्व बहिणी

आहेत तुम्ही त्यान वेलून जा व लगे करून घ्या मी या सापाचा समानार वेतो. बाच्या हातून बांचली तर तुम्हाला येऊन मेरेन. नाही तर बाही वाट पाहू नका."

बजिराच्या मुलाने योगितेच्यामार्गे मुलतानाचे मुल्ये मार्गे परतले. बजिराचा मुलगा एवढा त्या भयंकर मांपावर नुडून पडला कितीक त्याम दोघांचा झोपलाचि पाह्य होती दोघे डसले परंतु कोणी कोणाला विंकू शकला नाही

बजिराच्या मुलाला ठार करणे आपल्याला शक्य नाही हे ओळखून नागसापाने एक युक्ति योजना, म्हणाला 'अब! आपण संधी करू या.'

"कसली संधी आणि ती कशी कुत्रा "

बजिराच्या मुलाने विचारले.

"तू इराणच्या राजकन्येस आपण दिलेस तर तुझ्याशी वैर सोडायला मी तयार आहे."

"पण तेथे जायचे कसे "

बजिराच्या मुलाने विचारले.

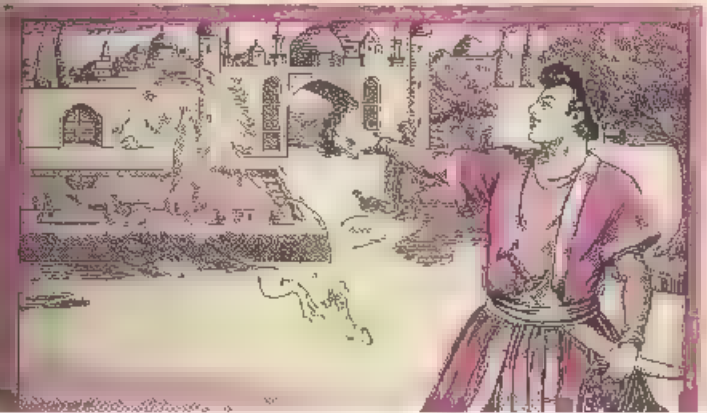
"हा लगाम मी तुला देतो. मोठ्या वेळाने एक पांढरा बाघ येई येईल. तो

जेज येई करायला येतो. तू त्याला हा लगाम घातून तुला कोठे जायचे आहे ते सांग. तो तुला एका क्षेत्रात पोचता करील. नजे काम पुरे होईपर्यंत तू त्याला ठेवून ये आणि राजकुमारीकडवर परत ये." असे सांगून नागसाप नाहीसा झाला.

मकळी उगाडताच एक सुंदर घोडा आकाश भागे त्या जागी उतरला व चरू लागला. बजिराच्या मुलाने त्याला लगाम घातला आणि वर चढून म्हणाला "मला इराण दयाच्या बादशाहाच्या राजवाड्यात

स्वाभारत घोडा इराणच्या बादशाहाच्या राजवाड्यात पोचला. "आता मी तुझी माग. तो तुला एका क्षेत्रात पोचता करील. नजे काम पुरे होईपर्यंत तू त्याला ठेवून ये आणि राजकुमारीकडवर परत ये." असे सांगून बजिराचा मुलगा घोड्यावरून उतरला. घोडा अदृश्य झाला.

बजिराचा मुलगा राजवाड्यात न जाता एका म्हातारीच्या दुकानात शिरला व तिच्याजवळ त्या गांवची माहिती विचारली म्हातारी म्हाशी "सात फण असलेल्या नागसापाने राजकन्येला सांगणी घातली बादशाहाने नकार दिला. तेव्हापासून नागसापाचे नावशाहाशी त्रितुष्ट आले. आता

हे निवृत्त केव्हां न कसे मिष्टान्न त्या खुदाबंद करीमलाच बाहीन. नागसांपाच्या भीतीने बादशाहाने वापल्या मुलीला राजवाड्यात व ठेवतां आणली एका जोगीं टेवले आहे.”

“तुम्हाला माहीत आहे का आजी ती जागा ?” वजिगाच्या मुलाने विचारले.

“हे म्हा, ते एक मोठे गुपित आहे ! राजवाड्याच्या उद्यानांत एक ल्हानसें घर आहे त्यांत राहते राजकन्या. उद्यानावर नेहमीं करक पाहारा असता.” म्हातारी म्हणाली

त्या मुलीवर इतकी फडक तजर आहे निहा उचलून नेणे म्हणजे खट्टा मन्ने, म्हणून वजिगाचा मुलगा मजुराचा वेश करून उद्यानांत शिवला तो पाहाराकन्यांना म्हणाला “भाग्य कस कायला जाला आहे ” त्यानी त्याला माळ्याकडे पाठविले. माळ्यांत तो एक तरुण हुशर मुलगा आहे हे पाहून झाडांना पाणी घालणाऱ्या नोकरीवर नजर ठेवायला त्याला नेमले

वजिगाच्या मुलाचे सौंदर्य त्या वषांत लपले नाही राजकन्येने त्याला पाहिल व तो लिडकीजवळ येऊन काम करवात असतां तिने त्याला विचारले फोणरं खुवा नू आऊं डकडे कसा काय आलाय ”

मी तुर्कस्तानाच्या वंशराचा मुलगा मी डाघां भान फण असलेच्या नागसांपांना ठार केले आहे तिसऱ्या नागसांपाच्या सांगण्यावरून डकडे आलो आहे ” वजिगाचा मुलगा म्हणाला.

सात फणवाल्या नागाचे नाव एकतांच राजकन्येचा चेहरा पादरा फट्ट पडला एण वजिगाचा मुलगा म्हणाला तूं शिकं नकोस नूं रादवावगेवर आलीस तर त्याला खात्रीनें ठार करत येदेक

आंतोषा

त्याच्या बोकल्यावर राजकुमारीचा विश्वास बसला आणि ती रात्री त्याच्याबरोबर पळून गेली दोघे ल्यासाच्या भागाच्या दाराने बाहेर निघून गेली.

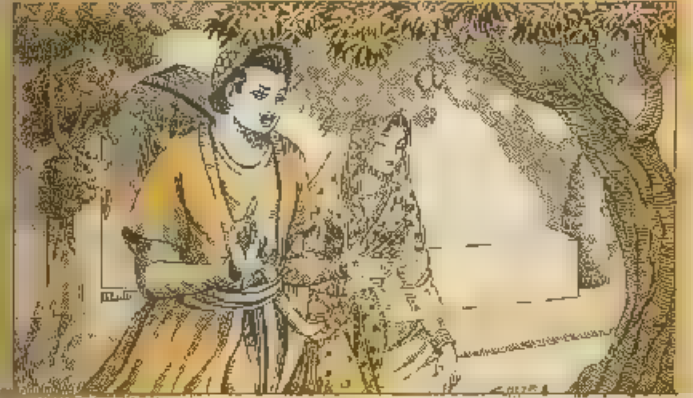
घाटेत वजिगाचा मुलगा म्हणाला त्या सापाचा जीव कोणत्यातरी गुप्त स्थानी आहे.

ताहीतर मी त्याला केव्हाच ठार केला असता. तुला त्या गुप्तस्थानाची माहिती काढून घेतां येईल का ? तूं मी सांगतो तसें कर. तूं रडण्याचे सोग कर. सारखी गडत रहा. सांगाने त्याचा जीव सपुद्रापलीकडे एका ना विचारले, रडण्याचे कारण काय ? तेव्हां किल्ल्यांत एका सिहाच्या घोटांत असल्याचे सांग, चतूकडे त्याचे शत्रू आहेत. त्याचा जीव तिला सांगितले

धेग्यास द्याले जाहेत. त्याचा जीव त्यांनी घेतला तर तूं काय करणार ? नंतर तुझे बडील तरी तुला परत घरांत पाऊल टाकू देतील का ? असे सांगून जास्तच मोठ्याने रडू लाग.

मुला वीर देण्यासाठी तो त्याचा जीव कोडे आहे हे सांगेक. तूं तें मळा सांग पुढचे मी पाहून वेईन

बादशाहाच्या मुलीने वजिगाच्या मुलाने सांगितल्याप्रमाणे रडण्याचे सोग केले आणि रडण्याचे सोग कर. सारखी गडत रहा. सांगाने त्याचा जीव सपुद्रापलीकडे एका किल्ल्यांत एका सिहाच्या घोटांत असल्याचे सांग, चतूकडे त्याचे शत्रू आहेत. त्याचा जीव तिला सांगितले

ते फळतांचे वजिराच्या मुलाने आपल्या जवळचा काम काढून घेऊन त्याचे स्मरण केले त्याबरोबर बोज मगट झाला. वजिराचा मुलगा त्याच्या पाठीवर बसून क्षपाचात मभूद्रापलीकडच्या किल्ल्यांत जाऊन पोचला किल्ल्यांत पाऊल टाकल्याबरोबर त्याला खावला तो सिंह गुरगुरत त्याच्या अंगावर भावला वजिराचा मुलगा त्याला डार करण्या- साठी तयार होताच. स्वाने तत्कालीने त्याचे हाके उठविले व त्याच्या पांटात तलवार भंभकली त्याच्यापासून एक कव्चर बाहेर आले व उडू लागले. परंतु वजिराच्या मुलाने त्याला धरले.

तो त्या कवचराला धाकत धुन्या घाब्यावर बसून मगप रहान जमे त्या जागी येऊन पोचला त्याच्या हातात कवचराला पाहून नागसाय शय्या कापू लागला

"ते माझा जीव आहे तो एकदा माझ्या हातात वे मी जन्माजन्मी तुझा आठवण काढीत" सांगे मुलाला.

वजिराच्या मुलाला त्याचा कावा कळला नाही, तो ते कवचर सांपाला देऊ लागला, परंतु बादशाहाच्या मुलीने त्याचा हातातून कवचराचा हिसकावून घेतले. त्याचा गळ मुगकून त्याला दूर जमिनीवर फेंकून दिले. चानरावर नागसायाने जपनीवर अंग टाकले

वजिराचा मुलगा राजकन्याला बरोबर घेऊन घोड्यावर बसून बादशाहाच्या राज- वाड्यांत आला. आपल्या शत्रूला वजिराच्या मुलाने डार केले असल्याचे ऐकून बाद- शाहाला आनंद झाला त्याने आपल्या मुलीचे लग्न तिचे रक्षण करणाऱ्या वजिराच्या मुलशी करून दिले

परोपकारी गोपाळ

गोपाळच्या गावी फेराण्या शालाचे दुकान

उघडण्यासाठी म्हणून एका गांवच्या

फटरी नावाच्या मका नुसण माणसाने काही

पैस जमाविले होते परंतु त्याला शंभर

स्वघाची मूट भागली. त्याला आपल्या

गांवकऱ्याकडून ती रक्कम मिळाली नाही.

त्याच्या एक मित्र त्याला म्हणाला

"अरे होक्याला हक्का काय लागली गरजन

काय" तो ज्या गांवी दुकान उघडणार

आहेस त्याच गावी परोपकारी गोपाळ

राहतो. त्याच्याकडे जाऊन मागितलेस तर

च नाही का देणार? त्याच्या गांवच्या

लोकांच्या सोयीसाठी तो दुकान काढतो

आहेस याहून वास्त परोपकार काय

असणार, म्हणून तो खावीने देईल व परत

कदा मागणार देखील नाही.

पहिली तो मला पसंत पडला व तो

गोपाळकडे गेला त्याने शंभर रुपये

मागितले त्याने गोपाळन त्याला विचारले

"दान म्हणून मागता आहेस की कर्ज

म्हणून" गोपाळचा तो प्रश्न ऐकून

पेढरीला आश्चर्यच वाटले. त्याचे कारण

जसे झाले की गोपाळ एकदा आपल्या

गुरुजीकडे गेला होता. तेव्हा गुरुजींनी

गोपाळच्या ज्ञानधर्माविषयी सविस्तर नववल्ली

केली व उपदेश केला "हे पहा हे जग

आहे. दान करताना पात्र व अपात्र पाहून

दान करावे. छुड्या पांगळ्यांना दान करावे.

घड धाकट माणसांना दान काय करायचे?

फार तर कर्ज जावे. ती छुड्या मदतन

आहे. नंतर कर्जाक दिलेले पैसे परत

मिळविण्याचा यत्न न करतास कर्जदाराच्या

मुष्ट व ध्याज]

[जी. मा. गो मोरे

नाथी जेवढे पाप करता तेवढेच कडे देणाऱ्याच्या माथी पण लागते.”

गुरूचा तो उपदेश लक्षांत ठेवूनच गोपाळनें तो प्रथम पंदरीला केला होना. पंदरी ऐंटीत म्हणाला—“कोणासमोर भीक श्याण्याची स्थिति अजून तरी आली नाही मी कर्जाक पैसेच मागत आहे. तीन महिन्यांनी व्याजासकट सर्व रक्कम परत करीन किती ठेके व्याज तेवढे सांगा.”

“अरे तीन महिन्यांनी तू देणार आहेस ना, मग व्याजाची काय! मूळ रक्कम आणून दिलीस की पुढे.” गोपाळ म्हणाला.

“मग चांगडं लिहून देऊ का ” पंदरीने विचारले

“तुला स्वतःच्या शब्दांवर भरवसा नसेल तर दे ” गोपाळ म्हणाला

पंदरी शोभन रूपये घेऊन गेला, गोपाळने, काणत्या ताम खेला पंदरीला शोभन रूपये दिले ते एका वर्षांनी दिवून ठेवेल

पंदरीने स्व. कवूळ कलेली तीन महिन्यांची सुवत संपली. परंतु त्याने पैसे परत केले नाहीत. कारण त्याने पाहिले की गोपाळचा दानधर्म चालू होना. फक्त त्याने पैसे मागितले तेव्हाच गोपाळने कर्जाची मोठ काढली होती

गोपाळने एक वर्षभर वाट पाहली व पैसे परत न आलेले पाहून तो पंदरीकडे गेला. म्हणाला “गृहस्था! तू पैसे घेऊन एक वर्ष होऊन गेले. तीन महिन्यांनी परत करतो म्हणाला होतास. पण तू पैसे परत करण्याचे शोबन काढले नाहीस. दुकान गीट चालले आहे ना?”

“आहे, बरे चालले आहे पण हागीन पैसा राहील तर ना. मी स्वतः परत आणून देईन तुम्ही उगीच नसदी कशाका भेतां?” पंदरी म्हणाला.

नांदोरा

“हे पहा, तुला हेणें शक्य नसेल तर तसे नांग, दान केले म्हणून संपजून मी गप्प बसेन.” गोपाळ म्हणाला.

व्यावेळां दुकानांत खार माणसें उभी होती. त्यांच्यासमोर गोपाळनें तसें म्हटलेले पंदरीला आवडलें नाहीं. म्हणाला “हे! हे काय बोलतां! कर्जाक म्हणून घेतले तर ते कर्जाकच जाहेत.” असे सांगून तो गोपाळला वारा बाजूला घेऊन जाऊन दुकानांत घेऊन प्रत्येक वेळीं वहा रूपये म्हणाला “सर्व रक्कम एकदम देणें शोडें घेऊन जाई तेव्हां कोणीतरी दुकानांत जड बात आहे, हो. दहा दहाचा हप्ता इर महिन्याक देतो.”

गोपाळ त्याला कवूळ झाला. पंदरीने पहिला हप्ता म्हणून दहा रूपये देऊन गोपाळला सिराप दिला. त्यानंतर दर महिन्याला तो दहा रूपये देऊं लागला

करी म्हणून घेतलेले पैसे गोपाळला परत आवे लागले या गोष्टीचा त्या पंदरीच्या हातें काय बोलतां! कर्जाक म्हणून घेतले तर ते कर्जाकच जाहेत.” असे सांगून तो गोपाळला वारा बाजूला घेऊन जाऊन दुकानांत घेऊन प्रत्येक वेळीं वहा रूपये म्हणाला “सर्व रक्कम एकदम देणें शोडें घेऊन जाई तेव्हां कोणीतरी दुकानांत जड बात आहे, हो. दहा दहाचा हप्ता इर महिन्याक देतो.”

स्वतःसा. मी एकदा खंयद रुपये यान्त्राकडून घेतले होते त्याचे व्याज दहा रुपये दर महिन्याला वसूल करतो आहे."

गोपालाच्या विरुद्ध पंदरीने जे खोटे सांगितले ते ऐकून गोपालला ओळखणाऱ्या शोकांना आश्चर्य व वाईट वाटले त्यांत राघवशेट नांवाचे गोपालाचे एक सौंदी होते. त्यांच्याजवळ वेसील पंदरीने तसेच काही तरी खोटे सांगितले. ते ऐकून राघवशेट त्यालाच शारावले. ते ऐकून पंदरी म्हणाला "हे पंडी, राघवशेट! गोपालरावांना व्याजाची रक्कम मला किती कष्टाने जाली

लागत आहे, हे माझे मतान्न गव्हीन. हे कर्ज फिटपयेंत सखाचा एक घाम घशावाळा स्तरान आसंठ तर शपथ. मी बायकोचे दागिने विकून हे कर्ज फेडून टाकण्याचा विचार करीत आहे. तुम्ही चांगली निग्रह विकवून दिली तर तुमचे आभा मी मानीन' असे सांगून त्याने खरोखरच बायकोचे दागिने राघवशेटच्या सवोर आपून ठेवले.

खरी गोष्ट अशी होती की पंदरीचा व्यापार वाढत चालला होता. माडवळ जमून हातांत राहिले तर व्यापारांत वाढ होईल व फायदा पण होईल. या हेतूने त्याने बायकोचे सर्व दागिने विकून मांडवळ बाडविण्याच्या विचाराने राघवशेट याच्याकडे दागिने गहाण ठेवून पैस मागितले. राघवशेटला त्याचे बोलणे खरे वाटले. परंतु गोपालवर त्याचा जो विश्वास होता तो कसा कमी होणार! गोपालाकडे जाऊन त्याने पंदरीकडून व्याजाचे किती पैस घेतले होते हे विचारले. गोपालने खरं खरं ते सांगून टाकले. म्हणाला—"मी त्याला अथच रुपये दिले होते व त्याने तीन महिन्यांच्या आत पगळ करतो म्हणून वचन दिक होतं एका त्रयानंतर मी जाऊन विचारलं तेव्हा

खांदोखा

म्हणाला दहा दहा रुपयांच्या हप्त्याने फेडतो, त्याने आतापर्यंत नव्वद रुपये मला घेतले आहेत. त्याने जाणखी कदा रुपये दिले तर कर्जाची रक्कम फिटेल. मी व्याज दागितेने नव्वते व मला खानी जपहा पण नाही "

ते ऐकून राघवशेटला राग आला. पंदरीने जम खोटे कां बोलले? तो गोपालला म्हणाला "उबा, दहा बाजलां मेहरबानी करून तुम्ही पंदरीच्या हुकामावर ना. तो उरलेले सर्व पैसे परत करणार आहे." राघवशेटने तसे कां सांगितले गोपालला

कळले नाही परंतु राघवशेट ज्यापर धर्मांत खोब होत. म्हणून राघवशेटच्या विषयी त्याच्या मनांत आदर वसत असे. म्हणून गोपालने पंदरीच्या हुकामांत जायचे म्हणून घेतले."

तहा बाजत्यला कदा सिनिटें कसीच होत, राघवशेट पैसे एका पिशवीत घालून गावातल्या दोघां प्रमुख व्यापाऱ्यांना बराबर घेऊन पंदरीच्या हुकामावर हजर झाला. म्हणाला—"हे वे पंदरी! तुम्हा दागिन्यांचे पैसे. गोपालकडून घेतलेले कर्ज फेडून माकळा हो कसा "

इतक्यांत गोपाळ तेव्हा आळा राधवरोट त्याला म्हणाला "बा, गोपाळराव" आम्ही तुमच्याच विषयी बोलत होती. पंढरीने तुमचं फर्ज केळ्यासाठी बायकोच सर्व दागिने विकून टाकले. तुमच्या तगादा नकावा ज्ञाना होता बिच, राधा एक ल्हानसा व्यापारी आणि इतकं व्याज देण त्याला शक्य होईल का तुम्हीच विचार करा हे त्या मुद्दाला शरर रूपये आणि दहा महिन्यांचे व्याज दहा मध्ये एकदा रूपये एकदा दहा, ती गोपाळला एकदा दहा रुपये देऊ लागला

गोपाळने बकित होऊन विचारले "अहो हे काय राधवरोट" जेव्हा, पंढरीने माझ्याकडून फक्त शरर रूपयेच घेतले होते व एकदा सर्व रूपये देना गेले नाहान म्हणून जर माझ्याला दहा दहा रूपयांपासून

परत करीत होता. मला फक्त दहा रूपयेच मिळाले बाकी आहेत. वर हे शरर रूपये कसले ?"

ती गोष्ट राधवरोटला गोपाळकडून पूर्वीच कळली होती. पण मामांभांना माहीत नव्हती त्याचीदेखील भयचून अशीच होती की गोपाळ राधवकडून दर महिन्याला दहा रूपये व्याजाचे वसूल करीत होता. परंतु गोपाळला बदनाम करण्यासाठी पंढरी ते मांगल होना हे त्यांना माहीत नव्हते. त्यांना पंढरीचा राग आला व त्यांनी त्याची छात हाजरी घेतली.

गोपाळ फक्त वहाच रूपये घेऊन मिळून गेला. पंढरीची मान खाली व त्याचा हेतु त्यांच्या मनात नव्हता त्या दिवसापासून पंढरीच्या दुकानांत मिच्छाडक फर्मी होऊ लागले व त्याचा व्यापारांत तूट येऊ लागली.

राजकन्या हंसली

एका राजाला एक सुंदर मुलगी होती.

तिच्या सौंदर्याची प्रमिद्धी देशभर होती.

मोठ्याठरा राजघराण्यानील राजकुमार तिला पहायला आले पण ती त्यापैकी कोणाही बोलायला किंवा बटायला तयार नव्हती तीं कधी कोणाशी बोलत नसे की हसन खेळत नसे तिच्या चेहऱ्यावर स्मित म्हणून कोणाला कधी दिसले नाही

आपल्या मुलीने मोठ्याठरा घराण्यांतल्या राक्षसाराशी लग्न करण्याचं नाकारल्यावर राजाने जाहीर केले की जो कोणी माझ्या मुलीला हंसतील त्याच्याशी मी तिचें लग्न करून देईन व त्याला आपलें अर्धे राज्य देऊन टाकीन

ते पकून कित्येक लोक आपल्या भातयाची परीक्षा घेऊन गेले. लगेच, कुठे खुने,

विठ्ठलकुट्टा यत्न केले पण त्यापैकी एक जणांतील दिला इसवू शकला नाही तेव्हा राजाने नवीन नियम केला पसल कसल हारणागला नीन तीन फटके दिले जातील, तेव्हापासून कोणी पुढे पाऊल दाकायला घजलाच नाही

परंतु राजाच्या किंवद्या कानकन्या एका गावां एक भरीत शेतकरी रहात असे. त्याला तीन मुले होती. त्याने मोठ्या मुलाला बोलावून मामाची परीक्षा करून घायला सांगितले. त्याच्या अंगात पुष्कळ व्यंग्ये होती व त्याला पद्धतच लोक हंसत. म्हणून शेतकन्याने त्याला पाठविले.

शेतकन्याचा मुलगा राजाकडे गेला व म्हणाला—"मी हंसविता राजकन्येला."

राजाला थडान वाटली. त्याने त्याला रक्त

सौ बंगला तारकर

फक्त पहायला सांगितलं पण त्याच्या यश जालं नाही व तीन फटके खावे लागले.

शेतकऱ्याने त्यानंतर आपल्या दुसऱ्या मुजला पाठविले. त्याचा एक पाय लहान होता व एक लांब, मग त्याची चालण्याची ठव पाहून हंसू खीं बाही देणार ? तो राजाकडे गेला व राजाने त्यालादेखील बक करून पहायला सांगितले, पण त्यालादेखील यश आले नाही व तीन फटकांची शिक्षा झाली, तो घरी परत आला.

शेतकऱ्याने आपल्या तिसऱ्या मुजाला पाठविले. त्याचे नांव होते संगू. अकल

नांवाची वस्तु त्याच्या गाई देसील नव्हती त्याला काही काम येत नसे. पण मज्जा आली की तो स्वतःच जायला तयार झाला. शेतकरी त्याला पाठवायला तयार नव्हता. पण मुजाने इतके धरक्यावर जायाने त्याला जायला परवानगी दिली.

तिसरा मुजला राजवाड्यात जाऊन राजाला म्हणाय "महा राज मला राजवाड्यात काही मजी काम पावे राजाने त्याला नदीवरून कायडीने पाणी मगण्याचे काम दिले.

एकदा ती नदीवर जाऊन पाणी भरून आणला तेव्हा मांड्यांत एक मासा आला तो घेऊन जात असता बाटेन त्याला एक म्हातारी भेटली तिच्या हातात एक बंदक होती. ते बंदक सोनेरी रंगाचे होते व तिच्याला फोरचे सुंदर होते

संगू म्हातारीला म्हणाला "बाजी बाई तुमच्या जवळचें ते बंदक किती सुंदर आहे हो मला का नाही देऊन टाकीत ?"

म्हातारीने त्याच्या मांड्यातला मासा पाहून त्याला बंदकाऐवजी मासा देणोम का म्हणून विचारले. संगू त्याला कबूल झाला. म्हातारीने मासा घेऊन त्याला ते बंदक

बांदोबा

देऊन टाकले व म्हणाली "हे माझे बंदक म्हाणाला "बिकटून जा आणि बरोबर ये " बाही करे का ? आला कोणी हात लावला व संगू म्हाणाला की बिकटून जा व बरोबर ये !" तर तो मनुष्य बंदकाच्या बिकटून जाऊन त्याच्याबरोबर येईल."

"छान, छान ! असे बंदक खसक्यावर घाटेल तितकं मासे धरता येतील नाही असे सांगून संगू ते बंदक घेऊन राजवाड्यात आला. बाटेन त्याला आपली एक म्हातारी भेटली म्हणाली "किती सुंदर बंदक ! माझे बंदक !" आणि म्हातारीच्या आंगावर हात फिरवू लागली लगेच संगू आपल्या मित्राला आवाकणे व त्याला

सोडविभ्यासलीं म्हणून त्याचा हात धरून ओढले. लगेच संगू म्हणाला—“चिकटून जा आणि थे बरोबर!”

जसा तऱ्हेने ही मिरवणूक राजवाड्यात पोचली. ते राजवाड्याच्या मागच्या दाराने जात झिरले. त्यांचा ओरडा ऐकून राज वाड्यांतल्या सैपाकिली गंमत पहायला नावल्या. त्यांच्या हातांत पळी व झारा होता. संगूच्या हातांतले बंदक पाहून एक म्हणाली “काय पग गोजिरवाने आहे हे बंदक, आणि बंदकाच्या आगावर हात फिरवा यज्ञ निचाली” पण कोठार म्हणाला “बंदकाला हात लावू नकोस!”

ते ऐकून एक सैपाकीण म्हणाली “कोणते तू, मध्ये चौबडेपणा करायला? माकड कुठले?” आणि आपल्या पळीने तिचे कांदाराला मारले. त्याबरोबर संगू

म्हणाला “चिकटून जा आणि बरोबर ये” झाले सैपाकीणीला पण त्या मिरवणुकीबरोबर चालावे लागले. त्या सर्वांना राजवाड्याच्या आतल्या पटांगणात वेळून भाऊन संगू त्यांना सरकडीच्या ओढ्यासारखा गोल फिरवू लागला. ते अद्भुत दृश्य पाहून राजवाड्यांतली कुणी भुंछू लागली. खूप गर्दी जमली गंमत पहायला. राजा, रान कुपारी व दासी बसच्या मजल्यावरून ती गंमत पाहू लागली. राजकुमारीने ते दृश्य पाहिले व तिला हसू आवरेना. इतकी हंसू लागली की हर्षरोग तर नाही झाला असं राजाला वाटले. सहभाषि लोकांनी आपल्या डोळ्यांनी राजकुन्याला हंमनांना पाहिले व म्हणाले “राजकुन्या हंसली” राजाने बघून दिल्याप्रमाणे संगूची तिचे लग्न करून दिले.

वीरसिंह

एका गांधी चांगराचे एक घर होते. चांगराख एकच एक मुलगा होता. मुलगा हुयार होता. वाडवडिलांच्या खांद्यांवर तो त्याने शिऊन बसला व त्यात प्राविण्य संपादन केले परंतु बघात आल्यावर त्याला त्याचे ते जग लहान भासू लागले त्याने खुब्या जाकाझात आपल्या पत्नीची छक्ति आनमावून पाहण्याचे ठरविले. त्याने आपल नाच वीरसिंह ठेवून बसले व बहादुर शिपायाला शोभतील अशी वस्त्रे व एक तखतार मिळव घेतली. नंतर त्याची परीक्षा करून घेण्यासाठी राजाघाताने आला. तो राजाला म्हणाला “महाश्व! माझे नांव वीरसिंह सैन्यात भरती होऊन आपल्या राजाची सेवा करण्यासाठी आलो आहे

राजाने चकित होऊन चांगरा तत्काळडे न्याहाळून पाहिले व म्हणाला “म्हणजे मू आजपर्यंत कधी दुर्गात भाष घेतलेला नाहीस” पण तुझा उत्साह पाहून मी तुला नोकरीला ठेवून घेतां. राजाघाती नवीकच्या रानात एक राक्षस राहातो. त्याने कित्येक लोकांना आजपर्यंत खाऊन टाकले आहे. रोज एका दोघांना तो खातो. त्याला ठार करण्याची कामगिरी मी तुझ्यावर टाकते. आहेस का तयार?”

“तयार आहे मला यश मिळाले तरी किंवा त्याच्याशी युद्ध करीत असतां मेळो तरी माझ्या कुळाचे नांव उजवाळ होईल” चांगरा तऱ्हेन म्हणाला.

“त्या रात्रमात्रा ठार करण्यासाठी आज पर्यंत मी अनेक सरुणांना पाठविले परंतु

त्या राक्षसाने त्या सर्वांना लाऊन टाकले. म्हणून बजावून ठेवतो." राजा म्हणाला, "मी त्या राक्षसाने होके आपण महा-राजांच्या पायांचा ठेवतो." वीरसिंह तोंड उभा राहून म्हणाला

वीरसिंह शूर होता व साहसी पण होवा तरी त्या क्रूर राक्षसाचे वर्णन ऐकून थोडा घाबरला परंतु एक गोष्ट त्याला आठवली. राक्षसांच्या अंगात शारीरिक बळ किती असले तरी बुद्धी सूक्ष्म असते त्याने तांदूळाची पिठी घेतली आणि पिठ्यात राम घालून त्याचे दगडासारखे गोळे करून म्हणाला

घेतले. रानात काही अंतर जाऊन गेल्या-वर त्याला राक्षसाचे घर दिसले, तो त्या घराजवळ एका झाडावर चढून राक्षसाची पाह पहात बसला

मृषामत्ता वा मृषागम राक्षस येत असल्या सारखे वाटले. नमीन हाडके लावले. राक्षस झाडाच्या ज्या फात्या बाजूला सारी त्या तुरेच जात झाडावर चमकत पक्षी घब-रून भोसवत उडू लागले. वीरसिंह वरला होता त्या झाडाजवळ राक्षस आला तेव्हा त्याला नरगाचे आळा व तो स्वयंकर आणि "ह" असं म्हणून वीरसिंहाकडे पाहू लागला. "तू तेथे बसला आहेस होय" उत्तर खाली! नाहीतर झाडामकट तुला उचलून दूर फेंकून देईन." राक्षस म्हणाला

"बाब जरा, हा आलेख तुझ्या मना चाराळा. जगात माझ्यासारखा बळवान दुसरा कोणी नाही, हे माहीत नसेल तुला कदाचित. मी आजून मला ओळखवलेले दिसत नाही. माझे नांव वीरसिंह आहे." वीरसिंह म्हणाला

"खरे वाटत नाही मला!" राक्षस म्हणाला

"खरे वाटत नाही तर मीट होले उचलून घे. हे पाहिलेस माझ्या हातांतले दगड, बुवा करून टाकतो यांचा तुझ्यासमोर." असे समजून वीरसिंहाने ते गोळे काढले व दोन्ही हातांनी ते फोडून त्याचा चुरा फकून दिला. राक्षसाला वीरसिंहाच्या अफोवीस विश्वास येईना परंतु मनांतल्या मतान तो घाबरला नसा. तरी एवढाच मनुष्य हा, दगडाचा चुरा कसा काय करतो बुवा" अशी शंका त्याच्या मनात राहून गेली.

"तू एवढा बळीव न आहेस स्वयंतोभ तर ये खाली. बस माझ्या घरी. आपण तुझ्या अंगपात."

वीरसिंह झाडावरून त्याची उतरला. दोघे राक्षसाच्या घरा गेले पण घरात गेल्यावर राक्षस म्हणाला "अरे हा पण मीवाकाला आकडेच नाहीत जाऊन घेऊन येतोय का हाकडे?"

"थोडे झाडाचे झाडाच्या फाया की काय आणू! ती झाडे दिसत आहेत ना त्यांतले क उचलून घेऊन येऊ का" टाकात तर ये खाली. बस माझ्या घरी. आपण तुझ्या अंगपात."

वीरसिंह म्हणाला.

विहीरच उचळत घेऊन येतो. आपल्या अंगणात विहीर ठेवून घे कायमची." वीरसिंह म्हणाला.

राक्षसाला शेका वाटली की हा काय गप्पा मारतो आहे की म्हणे, विहीरची विहीर घेऊन येतो. पण स्थान पुन्हा विचार केल्या की खरोखरीच घेऊन आण्य तर! म्हणून म्हणाला "राष्ट्र दे, मीच घेऊन येतो. प्रणी" असे सांगून राक्षस स्वतःच एक मोठी शालढी घेऊन गेला.

त्या दिवशी रात्री झोपण्याची वेळ होई पर्यंत वीरसिंह आपल्या राक्षसीच्या करणा करून राक्षसाला भीति दाखवीत राहला आणि राक्षसाले अथ वाढतच राहिले राक्षसाने रात्रीच्या रात्री वीरसिंहाला घालेल्या लक्षणांचे कनारी ठेविले म्हणाला "राक्षसाकडे क्षोपायला एकत्र एक परेगा आहे आपण दोघे त्याच्यावर झोपूया. तू एका बाजूला म्हणून राहा." वीरसिंह त्याला कबूल झाला.

राक्षसाचा तो परेगा फारच मोठा होता राक्षस एका बाजूला झोपल्यावर वीरसिंह दुसऱ्या टोकाच्या झोपण्याचे सोग करून म्हणून राहला.

परंतु मोठ्या वेळाने त्याने दो झोपला होता त्या जागी एक भोपला

ठेवून ठेवला व स्वतः परेगासाठी जाऊन गेला राहला.

शोक्या वेळाने राक्षसाची झोप मोडली. त्याने विचार केला वीरसिंहाला झोप लागली असावी. त्याने एक पट्टार घेतली व भोपळ्याला वीरसिंहाचे डोळे समजून ठेवून दग मारून काढला. त्याला वाटले की सुटले एखाद्याचा.

राक्षसाने पट्टार दूर फेकून बिर्याचा आवाज ऐकून वीरसिंह परेगासाठी उठला व भोपळ्याचे तुकडे बाजूला साकून पुन्हा आपल्या जागी झोपला म्हणाला "या परेगाने मृत्यू फार आणत युवा रात्रभर झोप नाली मला "

त "कुन राक्षसाला घाम तुटला, आता बांच्या हातातून आपला जीव बांचविले काढण, अर्धा त्याच्या तनाची खात्री झाली तो स्वतः जाईल तेव्हा मर्या

दुसऱ्यादिवशी राक्षसाने भीतभीत वीरसिंहाला विचारले "कायरे जुवा! आज तु काय खाणार! रात्री तू असादीच बेताने जेवलास म्हणून बिचारलो.

"हे पट्टा, काळ रात्री तू भेटलास त्याच्या जागी मी दोन शक्ती रेडे लावले एकाच घास खाई.

होने, म्हणून मला एक नव्हती आज तू जितके खाणिल तितके मी खाईन ठरली मग दोघांची पैज. वीरसिंह ने विचारले राक्षसाने दात मोठी तपेली मरून भात केळ मगाम वंगी भाजी म्हणून दिलेली सैदाक झाल्यावर त्याने प्यायला बसले. भात व भाजी दोघांची अर्धी अर्धी वांटून घेतली. वीरसिंहाने आपल्या सवऱ्या-खाली एक चामच्याची पिशवी ठेवली होती त्या पिशवीत तो मात व भाजी राक्षसाची नजर चुकवून भरित गेला. म्हणून मरून एकाच घास खाई.

वेवण संगलें गक्षयानें जेवरा भात व माती खाळीं हातीं लवडीच धीरमहानें साळीं होतीं हे पाहून राजासाळा आश्चर्य वाटलें.

“परंतु मी थार मानीं चावल्याशिवाय गिळत गेलोंं होतीं व तूं मात्र चावून चावून खात होतास. अर्थात्तच मीं जिवळोंं” धीरसिंह म्हणाला.

“सर्वं तुम्या पोटांत आहे तेव्हां तूं चावून चावून खाळेंच कीं गिळत मेल्लम हें कळायला मर्यादें मीं नाहीं कबूल करपार.” राजस म्हणाला.

“वाहिजे तर मीं आपलें पोट फिरत दाखविनां.” अशें सांगून धीरसिंहानें आपल्या अंगरगव्यासालाची पिशवीं वगणांन खालपयान निवून टाकलीं भात व माती वाहेर आलीं. “माझ्यासारखें नुंदखील आपलें पोट कापून

वाग्विटेस तर तूंच जिवळाय हें मीं कबूल करीन.” धीरसिंह म्हणाला.

राजस माथार ध्यायला तबार नव्हता त्याला अक्ष चढला. त्यानें धीरसिंहाचा चाकू घेऊन आपलें पोट फिरलें आणि जगाजग जागीं भरून पडला. धीरसिंहानें त्याचें डोकें कापून घेतलें व राजासा नेऊन दमविलें राजा त्याचा पराक्रम पाहून तडका खूष झाला नीं त्यानें राजकन्येचें लग्न त्याचवाशीं करून दिलें.

त्यानंतर धीरसिंहाच्या शौर्याची परीक्षा येण्याची जरूरच पडली नाहीं जे राजस अवलंबासच्या रानांत तडस वसत त्यांनीं धीरसिंहाच्या पराक्रमाचा गोष्टी पेंकल्या व घाबरून दुरच्या रानांत पळून गेले धीरसिंहाने गादीला वारम हांना म्हणून राजा मगल पावल्यावर तोच गादीवर बसला.

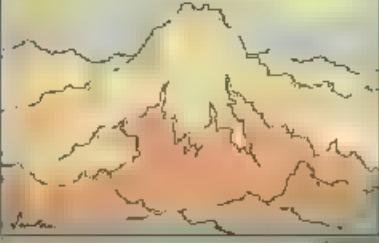
उत्तरकांड

या खेपेस कुवेर आपले दोघे मंत्री शुक्र व धोष्टपद यांना बरोबर घेऊन रावणाकडे आला तो रागाकलेला होताच. कुवेर राजाचाला म्हणाला ‘दुष्ट रावणा! मी तुला किती समजावून सांगितलें, पण तू माझें एकदेखील ऐकलें नाहींस अज्ञानवश कोणी विष खायला लागला तर त्याला त्याचीं फळे भोगायींच लागतात. तो सुटतो का? अजून तुशें सोळे उचललेले दिसत नाहींत. नरकांत जितपत पडलेंं लागेल तेव्हां कळेल सारें. आतां तुला बुष्टांच्या पंक्तींत उथें करावला हरकत नाहीं. तुझ्याशीं बोलणें म्हणजे मृतला मूर्ख ठरविणें आहे.”

नंतर दोघांचें द्वंद्वयुद्ध सुरू झालें. कुवेरानें रावणाचीं सर्व अस्त्रे निरुपयोगी करून टाकलीं, तेव्हां रावणानें मायारूप धारण केलें, कुवेराला अनेक रावण विसूं लागले. परा रावण कोणता हें कळायला मारी नव्हता. अर्थात्तच रावणाला कुवेरावर वार करायला चांगली संधी मिळाली. त्यानें कुवेराच्या डोक्यांत गदाप्रहार केला. कुवेर वैशुद्ध होऊन पडला तेव्हां त्याचे अनुयायी व देव त्याला उचलून घेऊन गेले व नंदन पनांत त्याची निमित्ता केळी.

अशा तऱ्हेनें रावणानें कुवेराला जिंकलें. त्याचे पुण्यक विमान त्यानें मळकाबलें व

कोणत्याही प्राण्याला वा पर्वतावर भवेष नाही."

ते ऐकून रावणाला भयंकर राग आला म्हणाला "हाता कोण तो शंकर?" भले म्हणून तो निमानातून ताली उतखन पर्वताच्या पायथ्याजवळ उभा राहला तेथे त्याला शंकर व कांदी अंतरावर हातांस झिझूळ येऊन दुसऱ्या शंकरासारखा उभा नंदी विसला. नंदीचे बगल शून्य पाहून रावण मेघमजनेमागचा खदखदा होईल

नंदीला राग आला, तो म्हणाला-"तुं नाहे पानरमुल पाहून हंसला जाहेस म्हणून माझे रूप असणांर व माझ्याच सारखे शक्ति शाली वानर तुला व तुझ्या कुळाच्या निर्मूल करवीर."

रावणाने त्याच्या बोलण्याकडे दुर्लक्ष केले व पर्वताजवळ जाऊन नंदीला म्हणाला "माझे विमान अडथळाच्या वा पर्वताचा धुव्या उडवता पहा. तुला माझ्या शक्तीची कल्पना आहेस दिसून नाही मला." त्याने पर्वतामसळी आपल्या हात वानर व तो उचलले. लागला. पर्वत हलला व थोडा बर उचलला गेला

शंकर ते सर्व पाहून हंसला त्याने आपल्या पायाच्या अंगठ्याने पर्वत धोडा दाबला. त्याबरोबर रावणाची बोटे पर्वता खाली येमरली. बोटे दुखू लागली म्हणून रावणाला जास्तच राग आला

रावणाचे मंत्री वक्षित होऊन ते हसत पाहू लागले. म्हणाले-"भूताराज! शंकराला नंगस्कार करून संतुष्ट करावे. त्याच्याशिवाय शरण नाही आपल्याला. त्याचा स्तोत्र पाठ करावा" म्हणून रावण काढून कुथल स्तोत्र पाठ करू लागला.

शेवटी शंकराची कृपा झाली. रावणाने आपला हात पर्वताभासून काढून घेतल्यावा शंकर म्हणाला-"रावणा! तुझे शरीर पाहून व स्तोत्र ऐकून मी संतुष्ट झाला आहे, तुझा हात पर्वताखाली येमरला तेव्हा तू ओरडलास, ते ओरडणे ऐकून तुझे रावण नास सार्थक ठरले. आता तुला तिकडे जायलाचि असेल तिकडे जा"

ते ऐकून रावण म्हणाला-"महादेवा! तू माझ्यावर संतुष्ट झाला असलीक तर मी जो वर मागेन तो दे. मला या पूर्वीच वरपासी झाली नाही त्याप्रमाणे देव व मनुष्य यांच्या हाती मला मरण येणे शक्य

नाही. जळदेवाने मला दीर्घायुष्य दिले आहे. मी तुझ्याजवळ शेषआयु व एक आयुष्य मागत आहे"

शंकराने त्याला प्रसन्न होऊन शेषआयु व चंद्रहास नावाचे खड्ग दिले व म्हणाला-"हा खड्गाचा कधी अपमान होता कावा नये. याचा अपमान ज्या वेळेस होईल त्याच घटकेस हे माझ्याकडे परत निघून येईल."

अशातवेळेस शंकराकडून वरप्राप्ती करून घेऊन रावणाने चंद्रहास खड्ग मिळविले त्याचप्रमाणे रावण हे सर्व नांव धारण

त्यात अशून्य शरण पर्वतावर गेला तो सान्याचा पर्वत सूर्यासारखा वमकत होता. मुख्यक विमान त्याच्यावर उतरले लागले पण एकाएकी आकाशातच थांबले

ते पाहून रावणाने आपल्या मंड्यांना विचारले "विमान एसाएकी थांबण्याचे काय कारण?"

इतक्यात शंकराचे वाहून महावली नंदी तुडे गेऊन म्हणाला "दुःखीवा! मागे फिर! या पर्वतावर खंय पार्वती काढा करीत जाहेत पुवर्ण, नाग, यक्ष, दैत्य, दानव राक्षस यांपैकी एकालाहि दिवा इतर

होती. रावण तिचे सौंदर्य पाहून तिच्यावर भाळला व तिचा म्हणावा “हे सुंदरी ! तू या ताकण्यांत तपश्चर्या कां करीत आहेस ? तुझें रूप पाहूनच आम्हें” पुरायाना स्वन चं भान रहात नाही मग हें लडतर तू कां नेतले आहेस ?”

तिने आपलें जीवनवृत्त रावणाला सांगितले. म्हणाली “बृहस्पतीचा मुलगा कुशाध्वज याची मी मुलगी माझें नांव वेदवती देव, राक्षस, मनु शेंचव अनेकांनीं मला मागणीं घातली. परंतु माझ्या वडिलांना एकदेखील संबंध मान्य झाला नाहीं. कारण विष्णूस्थान आपण जं बई करून वेध्य ती इच्छा त्यांच्या मनांत होती म्हणून चिह्नन जाऊन दुर्भ सांवाच्या एका राक्षसानें माझे वडील द्वापी गेले असता त्याचा वध केला माझी आई माझ्या वडिलांचेरोबर सनी गेली तेव्हापासून मी आपल्या वडिलांची इच्छा पूरी व्हावी म्हणून मनांत विष्णूलाच आपला पती मानून येथें तपश्चर्या करीत आहे समजलें रावणा ! आतां तुला जायला हरकत नाही.”

परून दशमीव पुष्पक विमानांत वसून पृथ्वीवर हिंलूं लागला व सर्व राजांना प्रास देऊं लागला

थोडोथोडे शूर व बहादूर स्वाध्यायी युद्ध करून नष्ट झाले. समजूनदारांनीं, त्याच्याशी युद्ध केच्यास जम मिळणार नाहीं, हें जाऊवत त्याच्याशीं सल्लय करून घेतले किंवा त्याचें प्रमुख मान्य केले

असाच विश्ववित्रय करीन रावण हिमालय पर्वतावर गेला तेथें त्याला अप्सरासारखी सुंदर बीं दिसली. ती कधीं सुनीसारखी कळकळवळें पारण करून तपश्चर्या करीत

ने गेऊन रावणाला राम आला तो विमानांतून उतरून जखल घेऊन तिला

म्हाणाला “तुला गर्व चढलेला दिसतो आहे स्वन च्या सौंदर्याना व तपोवलांना म्हणूनच तुझें होकें पिरले आहे. नाहीतर तुझ्य सारखी जिकोक सुंदरी वेळ्यासारखी तपश्चर्या करीत बसली नसती मी दशमीव प्रहं व लंकापतिं आहे माझ्याला भय करून माझी राणी हो. तुला सर्व सुखें उपभोगायला मिळतील. माझ्यासमोर त्या विष्णूचें खूळ कवय होक्यांत घेऊन बसली आहेस आज जो पराक्रम व तपोबल माझ्यात आहे तों त्याच्यात कोठून असणार ? तूंच विचार करून पहा.”

‘तुझ्याजवळ बोडी तरी जकळ असती तर तू विष्णूविषयीं असे अपमानकारक शब्द नांहांतून काढले नसतेस’ वेदवती म्हणाली.

लगेच रावणानें तिचे केस धरले. वेदवतीने आपल्या हाताची तलवार घेऊन आपले केस कापून टाकले तिचा कोवळी हत्का खवळळा कीं त्यात रावण भस्म होऊन प्राती को काय असें भासूं लागले. ती रावणाला म्हणाली “तुझ्या हातून माझा जो अपमान झाला आहे त्यामुळे आतां जिवंत राहाणे मला शक्य

नाहीं. या अर्थांत मी प्रवेश करून बीं स्वन च्या जीव देणें व पुढील जन्मीं पवित्रता म्हणून पुन्हा जन्म घेतें.” असे सांगत तिने अर्मांत प्रवेश केला. हीच वेदवती सीता म्हणून जन्मली. जबक राजाकडे वाढली व रामाची पवित्रता पत्नी म्हणून प्रसिद्ध झाली रावणाच्या मृत्युला कारण ण नीच झाली.

वेदवतीचें अर्मांत प्रवेश केल्यावर रावण पुन्हा पुष्पक विमानांत बसला आणि संनार करीत मरून देवासमक्ष यज्ञ करीत हाता तेथें येऊन पांचला

“तू कोण रे बाबा !” मरुतानें रावणाक विचारले.

रावण जोरानें हंसका व म्हणाला—
“म्हजें तूं रावणाक ओळखले नाहीस तर? माझी कीर्ति ऐकली नाही असा कोणी मा बिलोकांत असेल्लें मला नाही वाटत. हें विमान मी आपला भाऊ कुवेर याचा पराभव करून मिळविलें आहे.”

“आपल्या पितातुल्य वडील भावाचा पराभव करणारा तूं स्वतःका मोठा व पराक्रमी सभबतोस ! आणि त्याचा दुळा गर्व आहे ! तरमग गर्वाचें घर खाली झालेंच पाहिजे.” असे सांगून तो धुव्वाळाक येऊन आला.

परंतु संवत मध्ये पडला व म्हणाला—
“मरुतराजा, मी सांगलों तें ऐक ! या महेश्वर यज्ञांत विज आलें तर अनर्थ होईल. आपण बरे बीला घेतली आहे. आपण क्रोध करून बाळगार नाही. मा खिनाय रावण दुर्जय आहे.”

गुरूच्या आज्ञेला मान देऊन मरुतानें धनुष्यावर ठेवून दिलें व यज्ञ करूं लागला. तें पाहून रावणाचा मंत्री शुक्र आनंदानें रावणाचा जय जयकार करूं लागला. रावण वाटिकेंतील कडीना खालून संतुष्ट झाला.

नंतर विष्णूपाळकांनी स्वतःचें रूप धारण केलें व ज्यांचें ज्यांचें म्हणून रूप घेऊन त्यांनी आपलें रक्षण केलें होतें त्यांना बर दिले. त्या-पूर्वी भोर काळ्या रंगाचा असे. इंद्रानें त्याला अनेक सुंदर रंग दिले व आपले सहस्र कोळे त्याच्या पिसांत ठेवून दिले. याशिवाय त्याला सर्प भवापासून मुक्त करून मेघदर्बानें त्याला आनंद होईल असा बर दिला.

यमानें काबळ्याक बर दिला की त्याला कोयसाहि रोग होणार नाही व काबळ्याचें शेट भरल्यास पितरांचें शेट बरेल असा आशीर्वाद दिला.

वरुणाचें हंसपक्षाक दुधाच्या फेसा-सारखा पांढरा शुभ्र देह आणि जलविहार करण्याची शक्ति दिली. कुबेरानें सरख्याक सुवर्णकांति व स्वरक्षणासाठी रंग बदलण्याची शक्ति दिली.

रावण विश्वविजयी म्हणविण्यासाठी त्रिलोक हिंडला. दुष्वंत, सुरथ, माधीराज, पुरुष इत्यादिकांनी रावणाचें प्रमुख कबूल केलें. परंतु अशेषेचा राजा अनरण्य यानें रावणाचें आम्हान स्वीकार केलें. दोघांचें युद्ध झालें व अनरण्य याचें सर्व सैन्य नाष्ट झालें. रावण व अनरण्य यांचें द्वंद्व युद्ध

झालें. पण या युद्धांत अनरण्याचे बाण रावणाक लागलेदेखील नाहीत. रावणानें आपला हात डोंययावर ठेवल्याबरोबर अनरण्य रधांतून खाली पडला. भुव्यसमर्था त्याने रावणाक क्षाप दिला की ईश्वराक मंडीयाच्या हातूनच त्याचा बध होईल.

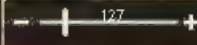
रावण पुष्कळ विमानांतून गगनविहार करीत जात असता त्याला विमानासमोर मेघांवरून जात असलेले नारदमुनी दिसले. नारद रावणाक म्हणाले—“रावणा ! तुजें बल व पराक्रम पाहून माझें मन संतुष्ट झालें आहे. पण एक गोष्ट नाही मला आबडली.

बृहस्पतीचा भाऊ संवर्ध यज्ञाक पुरोहित होता. रावणाक भेट जसलेला पाहून तेथें हजर असलेले सर्व विष्णूपाळक वाचलून गेले व स्वतःचें रूप सोडून दुसरें रूप घेऊं लागले. इंद्रानें मयूररूप घेतलें. यम काकळा झाला, कुबेर सरदा झाला, वरुण हंस झाला. इतर देवांनी पण निरनिराळ्या प्राण्यांची रूपे घेतली.

इतक्यांत रावण निसर्कोवपणें क्षमंडपांत विलीन. मरुतका पाहून तो म्हणाला—
“युद्ध करायला तयार आहेस का ! कीं हार मानतोस ?”

Fullscreen

177

66 / 76

तू सर्व देव व दिक्पालक यांना जिकलेंस मग बिचाऱ्या राजवांवर आपले बळ दाखविण्यांत आपल्या शक्तीचा अपत्यय कां करित आहेस? मानव हा मर्त्यलोकांत राहणारा व्यसनंत पडलेला, रोग व कार्यक्रमाका भिषारा असा एक मितरा प्राणी आहे. त्याच्याशी तुझ्यासारख्या शूराने वझाला शुद्ध करावे? त्याच्या पाठीमागे यम लागला आहे तो गुरे. तू त्या यमाला खाली पडा वयस लाढावे असें माझे मत आहे. त्या यमाला जिकलेंस कीं मर्त्यलोक जिकल्या-सास्त्रा आहे.

“नारदा! मी प्रथम पाताळ जिंकून स्वर्गाकडे वळले. मर्त्यलोक जिंकून त्रिलोक स्वाधीन करून वेईन आणि त्वानंतर समुद्रमंथन करून अमृत मिळविण्याचा यत्न करीन.” रावण म्हणाला.

“अरे, यमलोक लवळ वाटेवर आहे तो सोडून जाण्याची कोठें निघालास?” नारद म्हणाला.

रावण राक्षसी हास्य करून म्हणाला— “नारदा! मू तरी बरी आठवण करून दिलीस. हा रहा निघालो मी यमलोकाकडे. त्वया दिक्पालकांना जिकण्याचे तू मी प्रथमच घेतले आहे. तरमग सर्व प्रथम मर्त्यलोकाला प्रयत्नीत करणाऱ्या यमालाच मी जिकणार!” अशी प्रतिज्ञा करून व नारदाला नमस्कार केला व तो दक्षिणेकडे वळला.

रावण यमाचा वध कसा करवो हे प्रत्यक्ष डोळ्यांनी पाहण्यासाठी नारद पण रावणाच्या पाठोपाठ निघाला. सर्व प्राण्यांचे प्राणहरण करणारा यम त्याचे प्राणहरण करण्याची रावणाची प्रतिज्ञा होती. कळीच्या नारदाला ती गंमत पहावयाची होती.

गरुडगर्वभंग

हंदाचा सारथी व त्याचा अगदी जिवंत गिन मातली माव्या बायकोचे नांव पुचर्मा असे होते. त्यांना रस हास्यावर फार उशिरा एक मुलगी झाली. तिचे नांव गुणकेशी होते. मुलगी अर्धातच आई बापांनी फार लाडकी होती. क्पांत माव्यावर तिच्या सौंदर्याची व लावण्यांची स्थाति त्रिलोकांत झाली. ती विवाह योग्य झाली तेव्हा तिच्या लग्नाची काळजी आई बापांना राई लागणे साहजिक होते. देव, अमी व पत्न्य लोकांतील इतर कोणी आपल्या मुली जोगता योग्य वर आढळला नाही.

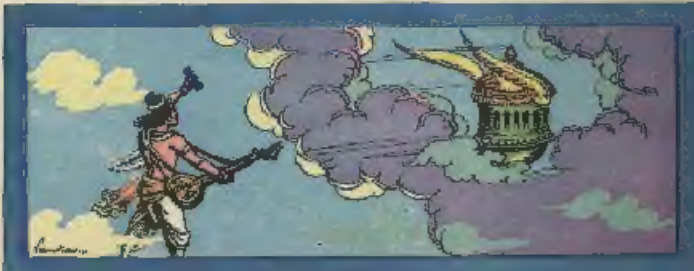
देवदी मातली बायकोला म्हणाला— “पाताळ लोकांत कदाचित आपल्या मुलीला योग्य असा गुणवान व रूपवान वर मिळेल.” असे सांगून तो पाताळ लोकांत निघाला.

घटित नारदाची त्याची गांठ पडली. नारदाने विचारले— “कुठे निघाली स्वारी? स्वतःच्या कमाने की इंद्राच्या?”

मातलीने थोडक्यांत काय काय ते सांगितले व म्हणाला— “वरणाच्या भेटून पाताळ लोकांत नाण्यांना विचार आहे.”

“अरे तर मग करोवरच जाऊ! मी लिकडेच निघालो आहे.” नारद म्हणाला. वरुणाने दोघांचा यथोत्तम सत्कार करून येण्याचे कारण विचारले. मातली म्हणाला— “काही नाही, पाताळ लोकांत जाण्यासाठी तुमची परवानगी मागायला आलो होतो.”

वरुणाचा निरोप घेऊन दोघे निघाले. एका जामी हिरण्यपुर नांवाचे नगर होते. यमाने ते नगर बसवले होते. इतर लोकांत

आहे का तुम्हाला? मला बरा घाटतो तों. तुमचे घत पण सर्वा.

“त्याचे नांव सुमुख! ऐरावत वंशात त्याचा जन्म झाला. त्याच्या आजोबांचे नांव अर्थक व धडिकाचे नांव चिकुर, आम्हा पण गरुडाने मुक्ताम केला.”

जसे ब्राम्हण नारद, मत्तलीला बरोबर घेऊन अर्थकच्या घरी गेला व त्याला म्हणाला—“हं इंद्राचे सारथी मातली. यांच्या मुलीने नांव गुणकेरी. तुमचा मत्त सुमुख याका आपली मुस्मी याची वा विचाराने हे आपल्याकडे आले आहेत.”

अर्थक म्हणाला—“नारदा! तू म्हणालास ते सर्व करे! परंतु मला ते पसंत नाही. कारण माझ्या नातवावर एक अत्यंत प्राणवैतिक संकट येण्याची शक्यता आहे. गरुडाने काही दिवसांपूर्वीच त्याच्या शाला मारून स्वाग्रन टाकले आणि एका महिन्याने त्याला खालून टाकींग अशी त्याने प्रतिक्रिया केली आहे. गरुडाच्या शक्ति सामर्थ्याचे वर्णन मी आपल्यासमोर करण्याचे कारण तरुण पुरुष दिसला. त्याने नारदाला नाही.”

विचारले—“देवर्षी! कोण हो तो तरुण ते ऐकून मातली म्हणाला—“नारदाज! युवक? त्याचे आईवडील कोण मारीत मी आपल्या नातवाची आपला जावई

म्हणून निवड केली आहे तेव्हा त्याच्या राक्षणाची जबाबदारीपण माझ्यावरच आहे. तुम्ही सुमुखाला माझ्याबरोबर पाठवून विल्यास मी देवेंद्राशी त्याची ओळख करून देईन आणि जे काही करणे आवश्यक घाटेल ते मी करीन. तुम्ही बिलकुल काळजी करू नका.”

अर्थक आपल्या नातवाला मातलीच्या बरोबर पाठवायला न्याय झाला, मत्तली व नारद सुमुखाला बरोबर घेऊन देवलोकां आले. ते इंद्राला भेटायला गेले. तेव्हा इंद्र विष्णूबरोबर बोलत बसला होता. मातलीने जाऊन दोघांना नमस्कार केला व विष्णूला सर्व वृत्त थोडक्यांत निवेदन केले. तेव्हा विष्णू इंद्राला म्हणाला—“इंद्रा! अरे ही अगदी सामान्य गोष्ट आहे तू याका अश्रुत देऊन बसत वर.”

इंद्र थोडा मारोपुढे कळू लागला. कारण महा पराक्रमी गरुडाशी वैर करणे त्याला पसंत नव्हते. इंद्र विष्णूला म्हणाला—“मन तूच कां नाही देत त्याला अश्रुत!”

“अरे तू तर सर्व लोकांचा अधिपति आहेस. तुला कोण आडवणार! तूच अश्रुत दे.” विष्णू म्हणाला.

तरी इंद्राला सुमुखाला बघत देण्याचे साहस होईना. तरी त्याने त्याला दीर्घायुचा वर दिला. म्हणून सुमुखाच्या मर्मातले गरुडाची भीति कमी झाली. तो मातलीच्या मुलीशी लग्न करून आपल्या लोकां निघून गेला.

मातली व नारद दोघांच्या आब्रह्मास्तव इंद्राने सुमुखाला दीर्घायु केले असल्याचे गरुडाला कळले. तो इंद्राकडे गेला आणि इंद्राशी मांडणाऱ्या स्वरांत म्हणाला—“इंद्रा! तू माझे खाद्य तोडातून जोडून घेतल्यासारखे नाही का झाले हे? ब्रह्मदेवाने तो माझा

आहार म्हणून ठरविले आणि तू कोण मध्ये दबळाढवळ करणारा! मी त्या मुसुस्वाला ठार करून खाण्याची प्रतिज्ञा पण केळी आहे. जगांत माझ्यासारखा नलवान कोणी नाही! तुला थळावला हवे होतं, तुला उचलावला माझे एक पीस पुरे, विष्णूचे मी वाहन आहे. म्हणून तू माझा अपमान करीत असलीस. त्या विष्णूच्या मुखेच माझी मान पदोपधी लावली होत आहे.”

त्याचे ते उर्मटपणाचे बोलणे ऐकून विष्णू म्हणाला—“गरुडा! अरे तुझ्या शक्तीची किंवा जैर्मत्ताची माहिती मला नाही जसे वारले होय तुला! माझ्यासमोर तुझ्या या बलांना! तू माझे ओसे वाहतोस हे संपशेल खाटे व लुकीचे बोलणे आहे. मी स्वतःला स्वतःच राहून नेतो व तुला ओसे पण मला वाढवे लागतं, तुला ही गोष्ट खरी वाटत

नसेल तर माझा डावा हात बरा उचलून दाखव, तेवढे पुरे!” असे सांगून विष्णूने आपला डावा हात गरुडाच्या पाठीवर ठेवला. हाताच्या ओझ्याने गरुडाला कंवरटे मोडत की काय वाटले आणि त्रिलोक अंगावर बोंसलले की काय असे भासले, त्याचे पाय शरघर कांपू लागले. घाबरून जाऊन गरुड म्हणाला—“पाहि माय! पाहि माय! पण! अज्ञानवश मी क्कना करीत होतो. आतां तुझी कृपा असेल तरच जीव वांचेल.”

विष्णूला त्याची दया आली व म्हणाला—“पुन्हा आपल्या शक्तीचा असा गर्व दाखवू नकोस. ईद्राने जो वर दिला आहे त्याचा मान राख. सुमुखवाशी सत्य करून रहा.” तेव्हापासून गरुड सांगाला नित्य आपल्या-जवळ ठेवून घेऊं लागला.

आपल्या भारतांत गौतमबुद्ध आपल्या संताचा प्रचार करीत असतां हरिषस नांवाक राजाने पारशी राजवंशाची स्थापना करून 'बेगस्तान' (वेतमान) येथे आपला इतिहास १५० फूट उंच कोणतावर तीन भागांत बांधून ठेवला, हे विषय पहा. मनुष्य बहे शकेल असा जाणवणारा मुमारे वंभर फुडावर तो इतिहास लिहिला गेला आहे.

यांत मूर्तीचे वै कोरीत काम आहे त्यावरून उदयस याने आपल्या शत्रूला कस कंद केले होत हे सांगितले आहे. उदयस (जावीकडून तिसरा) आपल्या पायागळां आपल्या मुख्य शत्रूला विरहून राखील आहे. इतरांचे हात बांधून ठेवण्यांत आले आहेत. त्याच्या मळ्यांत दोरी बांधून त्यांना त्याच्यासमोर उभ्या केला आहे. त्याच्या वरच्या वातुला उदयसने देवस 'अहुरमज' याची मूर्ति आहे. तो उदयसला माथोर्बाद देत आहे. त्या शत्रूला जिंकत इ. स. पू. ५१५ वर्षे उदयस राजा शासन.

१५०० वर्षांपूर्वी उदयसने आदले वरिज यांनीत फारशी काविलोनिच व फलमेट या तीन भागांत बांधून ठेवले आहे. पाहिल्या भागांत ५३५ ओळी, दुसरीत ३४१ ओळी व तिसरीत ६५० ओळी आहेत. हे सर्व साहित्य १९५० सध्याच बंदे शकते.

